

SŁAWOMIR KARP

JÓZEF KARP (OK. 1567–1637), MARSZAŁEK WOŁKOWYSKI – RYS BIOGRAFICZNY

DOI: 10.15290/sp.2016.24.01

Słowa kluczowe: Józef Karp, XVII w., Podlasie, powiat grodzieński, powiat wołkowyski, marszałek wołkowyski

Nie ulega wątpliwości, iż Józef Karp jest kolejną wartą przypomnienia postacią spośród obywateli Podlasia oraz powiatów grodzieńskiego i wołkowyskiego przełomu XVI i XVII w. Choć z pozoru może się to wydawać nieco zaskakujące, ale właśnie na terenach tych trzech jednostek administracyjnych dawnej Rzeczypospolitej spędził on swój długi żywot. Wszędzie tam miał dobra ziemskie, prowadził interesy i uprawiał politykę. Z tym, że faktycznie karierę urzędniczą zrealizował tylko w powiecie wołkowyskim i to dopiero w drugiej połowie życia. Urodził się on około 1567 r. Należał do trzeciej generacji średniozamożnej prawosławnej rodziny szlacheckiej – wywodzącej się od egzula briańskiego i wojownika spod Orszy, Karpia Jesypowicza¹ – osiadłej na północnym Podlasiu i Grodzieńszczyźnie. Józef był najmłodszy z trzech synów² Iwana i Katarzyny Fiodorówniej

¹ Szerzej na ten temat: S. Karp, *Los szesnastowiecznego egzulanta briańskiego na przykładzie Karpia Jesypowicza (ur. ok. 1480 – zm. przed 10 X 1547)*, „Studia Podlaskie” 2015, t. 23, s. 7–30.

² Najstarszy był Mikołaj, a średni Dymitr. Sylwetkę pierwszego autor przedstawia w pracy: *Karpiowie z Rykijowa na Żmudzi do końca XVIII wieku. Dzieje linii litewskiej i kurlandzkiej (w druku)*. Natomiast losy drugiego zostały zawarte w artykule S. Karp, *Dymitr Karp (ok. 1560–1621), podwojewodzi wileński. Nota biograficzna*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2013, nr 4 (282), s. 757–771. Mieli co najmniej trzy siostry: Elżbietę (Halszkę), Katarzynę i Rainę Marynę. Domniemaną czwartą i najmłodszą była Maryna. Ich losy autor przybliżył w pracy: *Iwan Karp (ok. 1535–1591), starosta nowodworski i jego rodzina. Z dziejów szlachty pogranicza polsko-litewskiego w XVI w.*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2015, nr 3 (289), s. 479–503.

Wahanowskiej³ Karpiów⁴, starostów nowodworskich. Wydaje się, że młodego Józefa Iwanowicza Karpia po raz pierwszy – w zachowanym materiale źródłowym – można dostrzec już 16 listopada 1587 r. w Wilnie. Tego dnia na zjeździe stanów wspólnie z ojcem i starszymi braćmi Mikołajem i Dymitrem pieczętował instrukcję *daną poselstwu litewskiemu wysłanemu do obu elektów polskich*⁵. Można tym samym uznać, że już wtedy osiągnął on tzw. lata sprawne. Pomimo tego z pewnością nie prowadził jeszcze wówczas oddzielnego gospodarstwa. Widać, że powolny okres usamodzielniania ekonomicznego Józefa rozpoczął się dopiero po śmierci ojca. Zaświadcza o tym wzmianka z 30 października 1591 r. mówiąca, iż to właśnie brat Dymitr kierował sprawami majątkowymi w starej rodzinnej Brzozowej⁶ na Podlasiu. Dziwi to trochę, ponieważ nasz bohater już od kilku lat był pełnoletni. Przy czym trzeba zaznaczyć, że niedługo potem rzeczywiście formalnie objął ją we władanie. W każdym bądź razie tego dnia Jan Karwowski, woźny generalny koronny w asyście Sebastiana i Leonarda Moniuszków wizytował tamtejsze *uchody bartnickie*. Położone były one *między rzekami z jednej strony rzeki Bobrzej, a z drugiej strony rzeki Brzozowej, na uroczysku Hrymiaczym*. Wizytujący szlachcice potwierdzili wyrządzenie szkód w postaci *dębiny bartnej, porzeżanej, kóp sześć, a dębów trzy z pszczołami*⁷. W wyniku poniesionej straty Józef wraz z braćmi wniósł skargę na Hansa Fagra, mieszczanina z Królewca, którego *budnicy* bezprawnie wtargnęli na ziemie Karpiów. Ogółem między uroczyskami *Horodnom, Wiśniewem, a Wołczom w Iskaczu (sic), aż do rzeki Bobry*, bracia Karpowie stracili równowartość 17 kóp dębiny⁸. Nie wiemy czy kiedykolwiek zrekompensowano im tę znaczną stratę. Niespełna miesiąc póź-

³ Pieczętowali się herbem Syrokomla.

⁴ Herb Karp przedstawia w polu błękitnym trzy sześcioramienne gwiazdy złote, 2 i 1. W klejnocie nad hełmem w koronie cztery pióra strusie. Labry błękitne podbite złotem. Szerzej na ten temat: S. Karp, *Herb Karp – jego geneza, legenda i odmiany*, [w:] *Studia genealogiczne*, red. A. Sikorski, T. Sławiński, Warszawa 2016, s. 249–284.

⁵ Na osobno dołożonej wklejce znajdują się cztery odciski pieczęci herbowej Iwana Karpia, starosty nowodworskiego. Wynikałoby z tego, że na zjeździe wileńskim obecni byli także jego trzej synowie: Mikołaj, Dymitr i Józef; patrz: Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Archiwum Radziwiłłów (dalej: AR) II, nr 201, k. 1–7 oraz wklejka: rząd 4 poz. 6, rząd 5 poz. 3, 4 i 6; patrz: *Akta zjazdów Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. I: *Okresy bezkrólewki*, oprac. H. Lulewicz, Warszawa 2006, s. 287–290.

⁶ Od połowy XVII w. zwana Karpowiczami.

⁷ Nacyjonalny gistoryczny archiu Biełarusi w Mińsku (dalej: NGABM), f. 1708, inw. 1, nr 10, k. 135–v.

⁸ Tamże, k. 659. Tym razem Janowi Karwowskiemu towarzyszyli Piotr Białosuknia i Jan Rudkowski. Szafarzami „mieszczki Hanslagrowej”, którzy spustoszyli „uchody Ichmość Panów Karpiów” byli Jurko Niemcza i niejaki Wojciech.

niej dokonali podziału reszty ojcowizny. Akt dzielczy podpisali 24 listopada 1591 r. w Jabłecznie, pow. brzeski. Na jego mocy Józef wraz z Dymitrem przejął dobra Jabłeczno⁹. Najstarszego Mikołaja, który zdecydowanie szybciej parł do odebrania swych części, spłacili gotówką w wysokości 734 kop groszy litewskich. Ponadto ustąpili mu 1500 kop groszy ulokowanych na dobrach Nowy Dwór, pow. lidzki¹⁰. Biorąc pod uwagę, że o pozostałych ojcowskich majątkach nie ma w akcie dzielczym najmniejszej wzmianki, należy wnosić, że faktycznie każdemu z nich pierwszą część schedy naznaczono dużo wcześniej. Ponieważ Brzozowa w rezultacie przypadła Józefowi, początkowe zawiadywanie tym majątkiem przez Dymitra z pewnością należy uznać za przejaw braterskiej pomocy. Ponadto, po rodzicach najmłodszy z Karpiów wziął też zapewne Kwasówkę, pow. grodzieński¹¹. Z kolei inne ojcowskie dobra widzimy w rękach jego braci¹². Niestety, dziś nie jesteśmy w stanie oszacować wartości całej oddziedziczonej przez niego schedy. Biorąc pod uwagę tylko samą Jabłeczną widzimy, że na każdego z nich przypadło wówczas 2233 kop i 34 grosze litewskie. Wszelkie pozostałe tamtejsze ruchomości zarówno domowe, jak i gospodarskie rozdzielili równo na trzy części¹³. Józef na życiowym starcie otrzymał więc całkiem dobre uposażenie. W jego skład wchodziły co najmniej dwie nieruchomości ziemskie (Brzozowa, Kwasówka) i sporo gotówki. Prawdopodobnie już wtedy był też katolikiem, ponieważ do konwersji wyznania u Karpiów doszło najpewniej jeszcze za życia seniora rodziny, tj. Iwana, starosty nowodworskiego¹⁴.

⁹ W niewiadomym nam czasie ojciec ich przejął tę majątność od kniazia Aleksandra Prońskiego, stolnika litewskiego i starosty łuckiego. Transakcja zastawu opiewała na 5200 kop groszy litewskich, patrz: NGBAM, f. 1755, inw. 1, nr 11, k. 781-v.

¹⁰ NGBAM, f. 1755, inw. 1, nr 11, k. 781–782v. Pieczętarami aktu dzielczego byli: Fiodor Pocij, sędzia ziemski brzeski, Mikołaj Korzeniewski, ziemianin powiatu brzeskiego i Jan Guboriewicz. Ten drugi najprawdopodobniej był już wtedy świeżo upieczonym szwagrem młodych Karpiów. Ze starościanką Rainą Maryną Karpiówną ożenił się ok. 1590 r.

¹¹ Jeszcze 31 kwietnia 1661 r. właścicielem jej był wnuk i imiennik marszałka Józef Elias Karp, podkomorzy ziemi bielskiej, patrz: J. A. Chrapowicki, *Diariusz*, cz. 1: *Lata 1656–1664*, oprac. T. Wasilewski, Warszawa 1978, s. 287.

¹² Mikołaj miał Nowy Dwór pow. lidzki i Nowosiółki pow. grodzieński (później wołkowyski). Natomiast Dymitr wziął Ołonę w woj. trockim.

¹³ NGBAM, f. 1755, inw. 1, nr 11, k. 781–782v. Dnia 17 stycznia 1592 r. Mikołaj Karp, starosta nowodworski. aktykował do akt ziemskich grodzieńskich. Dokument przyjęli Lew Michajłowicz Sapieha sędzia, Hieronim Grigoriewicz Wołłowicz podsędek i Andrzej Kotowicz pisarz, urzędnicy sądu ziemskiego grodzieńskiego.

¹⁴ Zmarł przed środą 30 października 1591 r. Należy zwrócić uwagę, że stary Karp do końca używał imienia w formie ruskiej, tj. Iwan. Tak występuje we wszystkich znanych nam dokumentach dotyczących zarówno spraw rodzinnych, jak i urzędowych.

Widzimy również, że w tym czasie młodego i niezbyt doświadczonego Józefa mocno też wspierał szwagier Andrzej Korycki z Niewodnicy¹⁵. 10 kwietnia 1592 r. został nawet jego plenipotentem¹⁶. Natomiast dwa lata później, tj. 22 kwietnia 1594 r. w Grodnie Józef wraz z Wojciechem Biesiekierskim, starostą kundzińskim i Walentym Puchalskim był pieczętarzem brata Dymitra¹⁷. Najprawdopodobniej już w następnym roku sam wstąpił w związek małżeński. W każdym bądź razie w 1595 r. w aktach grodzkich brańskich odnotowano go wraz z żoną Elżbietą Kurzeniecką¹⁸, córką Jerzego, starościca pińskiego i dziedzica w Jasionówce, pow. tykociński¹⁹. Warto zwrócić uwagę, iż mariaż ten połączył dwie bardzo aktywne ówczesnie średniozamożne rodziny katolickie o korzeniach ruskich²⁰.

Małżeństwo Karpiów jest również wzmiankowane pod rokiem 1596 w aktach suraskich. Z jakich względów wspomniała ich wtedy Anna Chwalczewska²¹, córka Piotra²², tego nie wiemy. Natomiast ponad wszelką wątpliwość widzimy, iż Józef Karp – podobnie zresztą jak i inni bliscy z jego

¹⁵ Mąż Elżbiety (Halszki) Karpiówny.

¹⁶ AGAD, Brańskie grodzkie 6, k. 331.

¹⁷ Było to skwitowanie odbioru posażnych 2400 kop groszy litewskich małżonki Dymitra, Katarzyny Piotrowej Wiesiołowskiej, podskarbianki nadwornej WKsL, patrz: NGBAM, f. 1755, inw. 1, nr 13, k. 417.

¹⁸ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANKr.), Zbiory Zygmunta Glogera (dalej: ZZG) 55, s. 1091. Oblatowano w Suraziu w 1596 r.

¹⁹ Oprócz Jasionówki, gdzie w 1553 r. Kurzenieccy ufundowali kościół, miał także Kalinówkę (własność co najmniej od 1 sierpnia 1578 r.), Słomiankę, Starą Wolę i Chobotki pod Knyżynem, w ziemi bielskiej, patrz: A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. XIII, Warszawa 1909, s. 267. Wraz z bratem Marcinem studiował na Akademii Wileńskiej. Byli współautorami utworu pt. *Zaloba na pogrzebie Stephana Bielawskiego Starosty Bolnickiego w Wilnie, wiersze przypis. szwagrowi swemu 1596 r.* Dnia 1 sierpnia 1578 r. odnotowany jako właściciel Sokołdki, która później od jego imienia została nazwana Jurowcami. Warto dodać, że Jerzy Kurzeniecki był posłem królewskim do księżąt Sanguszków w sprawie porwania Halszki, księżniczki Ostrogskiej. Zmarł po 1580 r. patrz: J. Wiśniewski, *Kurzeniecki Iwan Michałowicz h. własnego (odm. Bogoria)*, *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 16, Wrocław 1971, s. 295–296. Szwagrami Józefa byli: Olbracht Kurzeniecki dziedzic Kalinówki i Juchnowca, stolnik bielski w 1640 r., elektor Jana Kazimierza, Jan żonaty m.in. z Barbarą Szczawińską, wojewodziańką podlaską i Marcin, Kurzenieccy, patrz: A. Boniecki, dz. cyt., t. XIII, Warszawa 1909, s. 267.

²⁰ Rodzina Kurzenieckich wywodzi się z powiatu oszmiańskiego, a jej czołowym przedstawicielem w I poł. XVI w. był Iwan Michał Chorejewicz z Kurzeńca, dzierżawca księstwa pińskiego królowej Bony (1523), pisarz królowej, starosta piński, klecki, horodecki, rohaczewski (1524), kobryński, a także dzierżawca sielecki (1531). Zmarł w 1543 r. lub 1544 r. patrz: A. Boniecki, dz. cyt., t. XIII, Warszawa 1909, s. 267.

²¹ Nieodnotowana w biografii ojca patrz: W. Pociecha, *Chwalczewski Piotr, h. Trąby (+1566)*, PSB, t. 4, Kraków 1938, s. 2–3.

²² ANKr., ZZG 55, s. 1101. Piotr Chwalczewski h. Trąby, od 1545 r. doradca do spraw ekono-

rodziny – należał do dość prężnych postaci. Dobitym tego przejawem było nieustanne parcie do powiększania arealu posiadanej ziemi. Ważne, że już wówczas pozwalał mu na to zgromadzony kapitał. Zresztą Karp zwiększał wielkość warsztatu pracy w każdy możliwy sposób. Dnia 3 marca 1609 r. w Warszawie wydzierżawił od Adama Sędziwoja i Anny z Rytwian Zborowskiej Czarnkowskich²³, wojewodów łęczyckich i starostów generalnych Wielkopolskich, starostwo wołpińskie²⁴. Jak wynika z umowy, wojewodowie odstąpili je ze względu na znaczną odległość od swojego stałego miejsca zamieszkania i związanymi z tym trudnościami w prowadzeniu racjonalnej gospodarki. Niewątpliwie dla Karpia, średniozamożnego *ziemianina grodzieńskiego* musiał to być całkiem znaczący „kąsek”. Co prawda nie znamy jego powierzchni, ale wiemy, iż zlokalizowane były tam trzy samodzielne ośrodki dworskie. Należały do nich: Kołodziejna i Stary Dwór²⁵ w powiecie wołkowyskim oraz Dubno w grodzieńskim²⁶. Transakcji dobito za 16 500 złotych, a miała ona obowiązywać tradycyjnie przez trzy lata, tj. do 1612 r. Poza tym warto wspomnieć, że zgodnie z kontraktem dzierżawa miała być wypłacona w dwóch ratach. Pierwszą w wysokości 11 000 złotych Karp winien był uiścić na tydzień przed 24 czerwca 1609 r. w *urzędzie miejskim burmistrzowskim* w Gdańsku. Tam też miał on otrzymać od wojewody konsens królewski na tęarendę. Miejsce wypłaty ewidentnie zaświadcza o jego stałych kontaktach handlowych z tym wielkim portem bałtyckim. Równocześnie też nasuwa się myśl, że Karp miał tam sam odebrać środki ze sprzedaży towarów.

micznych w kancelarii królowej Bony, od 1553 r. starosta knyszyński, w latach 1557–1558 kierował reformą gospodarki rolnej w WKsL. (tzw. pomiar włóczny). Miał wybitne osiągnięcia na tym polu. W 1566 r. został kasztelanem biechowskim, zmarł w grudniu tegoż roku. Zasiadał w senacie. Brat biskupa łuckiego Jerzego, patrz: W. Pocięcha, *Chwałczewski Piotr, h. Trąby (+1566)*, PSB, t. 4, Kraków 1938, s. 2–3.

²³ Czarnkowski był jednym z najbogatszych magnatów wielkopolskich. Posiadał 3 miasta i 49 wsi oraz części 17 wsi i 2 miast. Ponadto trzymał liczne starostwa. A w tym m.in. pyzdrowskie, wolmińskie, powidzkie, międzyrzeckie, gnieźnieńskie i pietrykowski. Z pewnością należał do bardzo wpływowych postaci ówczesnej Rzeczypospolitej. Od 1593 r. starosta generalny Wielkopolski, od 1605 r. wojewoda łęczycki, a w 1611 r. pełnił funkcję marszałka Trybunału Koronnego. Zmarł 18 września 1627 r. w Kaliszu. W jego notatce biograficznej brak informacji o starostwie wołpińskim, patrz: W. Dobrowolska, *Czarnkowskiz Czarnkova Adam Sędziwoj, h. Nałęcz (1555–1627)*, PSB, t. 4, Kraków 1938, s. 214–215. Z kolei Boniecki wymienia go tam pod rokiem 1606, patrz: A. Boniecki, dz. cyt., t. III, Warszawa 1900, s. 300.

²⁴ Było starostwem niegrodowym.

²⁵ Obecnie Stary Dworzec.

²⁶ *Rossijskij gosudarstwiennyj archiw drienich aktow* (dalej: RGADA), f. 389, nr 290, cz. 10, k. 444–445v. Świadkowali: Eustachy Wołowicz, opat lubiński, pisarz i referendarz WKsL, (od 18 maja 1616 r. biskup wileński), Ostafi Chrapowicki oraz Wawrzyniec Tarusa.

Ze względu na porę roku z dużym powodzeniem możemy przypuszczać, że było to drewno z wyřębu zimowo-wiosennego. Z późniejszych dokumentów wiemy, że często dokonywał takich transakcji. Natomiast drugą ratę w wysokości 5 500 złotych Karp winien był przygotować na dwa tygodnie przed św. Janem w 1610 r. *we dworze wołpińskim*. Ponieważ wojewoda Czarnkowski podczas zawarcia transakcji nie posiadał przy sobie inwentarza wydzierżawianego starostwa, zobowiązał się go jak najrychlej dostarczyć przez swojego pachołka. W ramach umowy zastrzegł sobie jednocześnie, by Karp dostarczył 300 beczek *owsa dziakielnego* na najbliższe obrady sejmu w Warszawie. Oprócz tego wszystkie *dwory wołpińskie* miał własnym sumptem pokryć dranicami, tak *żeby nie gnily oraz obory i stodoły w folwarkach poszywać y poprawiać*. Wynikałoby z tego, że w owym czasie nieruchomości starostwa nie były w najlepszym stanie. Zresztą i starosta przyznał, że *chcąc do lepszego pożytku y naprawy to starostwo przywieść* celowo arenduje je Karpiowi. Dodatkowo zobowiązano arendarza do corocznego oddawania dziesięciny miejscowemu plebanowi. Miało się to odbywać 11 listopada (św. Marcin), a jej wartość początkowo ustalono na 100 złotych. Przy okazji zastrzeżono, iż drugie 100 złotych na kościół będzie pobierane z *myta różnego*. Z kolei na miejscowy szpital i fundację Karp miał rocznie przeznaczyć gotowizny 50 złotych i dziesięć beczek żyta. Natomiast w ramach dziesięciny z majątności dubieńskiej dzierżawca zobowiązał się wypłacać na rzecz kościoła w Odelsku 50 złotych²⁷.

Niespełna dwa lata później Karp przeprowadził drugą niezmiernie ważną dla siebie i potomnych transakcję. Wziął w zastaw połowę Brzostowicy Małej²⁸, pow. grodzieński. Dnia 4 lipca 1611 r. w grodzie brze-

²⁷ RGADA, f. 389, nr 290, cz. 10, k. 446–447v.

²⁸ Właścicielką Brzostowicy Małej w 1506 r. była Anastazja Siemionówna Olizarowiczówna. Ona to właśnie w 1518 r. zapisała trzecią część przypadających na nią dóbr ojczystych mężowi księciu Janowi Wiśniowieckiemu. Darowiznę tę zatwierdził Zygmunt Stary w 1538 r. Z kolei córka Wiśniowieckich księżna Katarzyna wychodząc za mąż za Hrehorego (Grzegorza) Chodkiewicza darowała mu tę majątność 10 czerwca 1537 r. w Choroszczu. Następnie ich córka przekazała Brzostowicę Małą łącznie z tzw. Puszcą Narewską kniaziewi Fiodorowi Massalskiemu. W wyniku procesu sądowego Massalski pod koniec XVI w. zwrócił spadkobiercom Aleksandra Chodkiewicza połowę tych dóbr, patrz: J. Maroszek, *Czy istniał „Monastyr Przemienienia Pańskiego w Puszczy Narewskiej”?*, „Białostoczczyzna” 1991, nr 2 (22), s. 33–34. Tę właśnie połowę posiadał ks. Roman Fedorowicz i Aleksandra Hrehorówna z Chodkiewiczów Sanguszkowie, a po nich córki: Fedora żona kniazia Aleksandra Prońskiego, kasztelana trockiego i Aleksandra żona ks. Janusza Zasławskiego. Obie dziedziczyły te dobra po zmarłym bezpotomnie bracie ks. Romanie Romanowiczu Sanguszcze. Faktycznie dział ten rozpoczęto już w lipcu 1600 r. patrz: J. Wolff, dz. cyt., Warszawa 1895, s. 485, 601–602. Jednak oficjalnie ugodę podpisano 13 maja 1603 r. W rezultacie włość podzielono na dwie części. Jedną do podziału między siebie mieli Andrzej Leszczyński,

skim aktykowano stosowny zapis księcia Janusza Zasławskiego, wojewody wołyńskiego²⁹ i Rafała Leszczyńskiego, wojewodzica brzeskokujawskiego³⁰ na wspomnianą ziemię³¹. Tym razem kwota transakcji opiewała na niebagatelną wysokość 65 000 złotych, a zastawiający zobowiązali się pod zaręką 5 000 złotych potwierdzić ją ponownie 19 tegoż miesiąca w Brześciu. Umowa przewidywała również, iż Karp, ziemianin WKsL, poniesie koszt większego *zasiewku żytniego* na tamtejszych gruntach. Dokonał go zięć i następca dotychczasowego arendarza niejaki Mikołaj Snarski³². W grę wchodziło tu dodatkowe 290 złotych. W tym miejscu trzeba wyjaśnić, iż ta część Brzostowicy była już wcześniej wydzierżawiona Józefowi Rabiejowi Gnojnickiemu. Miał tam gospodarować przez trzy kolejne lata³³, ale z jakiś bliżej nieznanym nam powodów w trakcie tego okresu z poręki dzierżawcy majątek objęli Mikołaj i Maryna z Rabiejów Gnojnickich Snarscy, ziemianie JKM powiatu grodzieńskiego. Od nich to właśnie Karp oraz zastawiający musieli uzyskać zrzeczenie arendy. Snarscy formalnie odstąpili od kontraktu 19 lipca 1611 r.

wojewoda brzeskokujawski, mąż Fiodory Sanguszkówny, a także opiekun jej dzieci po kniaziu Prońskim i ks. Janusz Zasławski, wojewoda podlaski, starosta żytomierski, mąż Aleksandry Sanguszkówny. Drugą zaś zatrzymał książę Fiodor Massalski, marszałek JKM (grodzieński). Dokument aktykowano 23 stycznia 1604 r. w Grodnie. Z tym, że w 1606 r. pretensje do tych dóbr zgłosili także Sapiehowie, patrz: *Akty izdawaemye Kommissiëu wysočajše učreźdennoiu dlâ razbora drevnih aktov v Vil'në. Akty Grodnenskago zemskago suda*, t. I, Wilna 1865, cz. 1, s. 17.

²⁹ Wojewoda wołyński w latach 1604–1629, wojewoda podlaski 1591–1604, sędzia kapturowy wołyński w 1587 r., starosta perejasławski w 1620 r., starosta żytomierski w latach 1598–1609. Zmarł 4 sierpnia 1629 r. patrz: J. Wolff, *Kniaziewie litewsko-ruscy od końca XIV wieku*, Warszawa 1895, s. 601–602.

³⁰ Syn Andrzeja i Anny Firlejówny. Urodził się w 1579 r., kasztelan wiślicki 1611 r., kaliski 1618 r., wojewoda bełski 1619 r., marszałek Trybunału Głównego Koronnego 1609 r., starosta horodelski 1606 r., wschowski 1613 r., hrubieszowski 1633 r., dubieński, tłumacz i mecenas sztuki. Pradziad króla Stanisława Leszczyńskiego. Zmarł 29 marca 1636 r. we Włodawie, patrz: M. Sipayłło, *Leszczyński Rafał h. Wieniawa (1579–1636)*, PSB, t. 17, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 135–139.

³¹ Widzieliśmy, że już wtedy drugą częścią tej włości zawiadywali kniaziewie Massalscy. Niestety, nie znamy bliższych szczegółów jak do tego doszło.

³² ANKr., Archiwum Sanguszków (dalej: ASang.), teka XXVIII/98, s. 479–482. Akt sygnowali Jan Chalecki miecznik WKsL, Stanisław Klawsgiejłowicz Puksza, chorąży wołkowyski i Abram Tyszkiewicz.

³³ Kontrakt ten zawarto w Brześciu, a obowiązywał od 24 czerwca niewiadomego nam roku. Rabiej Gnojnickim heraldycy przypisują dwa różne herby. A. Boniecki, dz. cyt., t. VI, Warszawa 1903, s. 147 dał im h. Drogomir, natomiast w pracy S. Uruski, A. A. Kosiński, A. Włodarski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. IV, Warszawa 1907, s. 215, odnotowano ich z herbem Warnia. Nie mamy też pewności czy wspomniana postać jest tożsama z wzmiankowanym przez Bonieckiego Józefem Rabiej Gnojnickim żonatym z Krystyną ks. Łukomską.

w Brzostowicy – i co podkreślono w dokumencie – z uwagi na osobę księcia wojewody. A zatem dopiero tego dnia Karp faktycznie objął gospodarkę w tej sporej majątności³⁴. Trzeba też zaznaczyć, że wraz z zachodnią połową Brzostowicy³⁵ przejął on także wschodnią połowę dóbr Narewka³⁶. W związku z tym należy przyjąć, iż oba obszary z dawien dawna były ze sobą ściśle skorelowane. Późniejsze dzieła tych dóbr zdają się to tylko potwierdzać. Karp jako gospodarz narewski został odnotowany 14 września 1611 r. Dysponował jej wschodnią połacią zwaną Puszcza Ciemną Narewską. Natomiast zachodnią trzymali kniaziewie Massalscy. Sąsiedztwo dla obu rodzin od początku nie układało się najlepiej. Od tego czasu datujemy narastanie długoletniego konfliktu między nimi. Jego tragicznym efektem było późniejsze zabójstwo najmłodszego syna Józefa, Jana, podstolego podlaskiego³⁷. Na wstępie kniaz Fiodor Massalski³⁸, marszałek grodzieński, *zabronił [Karpiowi] drogi do bindugi na rzece Narewka* kategorycznie żądając przedstawienia stosownych *listów i spraw* dotyczących podziału majątności brzostowickiej. Miały one zawierać między innymi szczegółowy rejestr poddanych brzostowickich. Chcąc usa-

³⁴ Dnia 3 sierpnia 1611 r. Snarscy oblatowali akt w grodzie grodzieńskim, patrz: ANKr., ASang, teka XXVIII/101, s. 493–496. Świadcowali Józef Rabiej Gnojnicki i Jan Porębski. Wypis z ksiąg grodzkich grodzieńskich podpisali Andrzej Woyna, krajczy WKsL i starosta, Sasin Puciata Rajewski, podstarości, Mikołaj Sopoćko, sędzia i Aleksander Snarski pisarz, urzędnicy grodzcy grodzieńscy.

³⁵ Wiemy, iż część Brzostowicy Małej przypadająca Karpiowi nosiła później nazwę Brzostowicy Murowanej. Najpewniej stało się tak dzięki dość wcześnie pobudowanym tam murowanym budynkom dworskim. Już na długo przed 1687 r. Józef Eliasz Karp, podkomorzy ziemi bielskiej, mieszkał w „pałacu murowanym”. W owym czasie w skład tej majątności wchodziły folwarki: Golnie, Kordziki, Dublany (!), Piennica oraz wsie Kowale, Koleśniki, Golnie, Kordziki, Podbohonniki, Dublany (!), Podmielniki. Natomiast część kn. Massalskich w dalszym ciągu zwano Małą lub Drewnianą. Choć operowano tu i trzecim mianem Fiedkowce. Przekazy podają, iż to ostatnie określenie wzięto od imienia kn. Fiodora, pierwszego Massalskiego władającego tamtejszymi gruntami. Areal Massalskich 3 lipca 1654 r. przypadł Józefowi Eliaszowi Karpiowi, późniejszemu podkomorzemu ziemi bielskiej. Nastąpiło to na mocy zapisu testamentowego jego dziada wujecznego Jana Grajewskiego, cześnika wołyńskiego. Dzięki temu Karp faktycznie skupił w swym ręku całość dawnej Brzostowicy Małej, choć w dwóch osobnych mniejszych kompleksach. Jeśli chodzi o Brzostowicę Drewnianą to rodzina Karpiów władła nią przez następne 60 lat. W 1687 r. do tych dóbr należały wsie: Dołbienki, Brzostowiczany, folwark Dorguże, z wsiami Żukiewiczze, Daniłki oraz folwark Czerepki *alias* Zankowszczyzna. Szerzej o tym: S. Karp, *Karpiowie herbu własnego. Dzieje linii podlasko-białoruskiej* (maszynopis w posiadaniu autora).

³⁶ Obejmowała wsie Grodzisk, Mikłaszewo i Siemianówka.

³⁷ A. S. Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. II: 1637–1646, oprac. A. Przyboś, R. Żelewski, Warszawa 1980, s. 390; S. Karp, *Jan Karp (1604–1644), podstoli podlaski, życie i działalność*, „Studia Podlaskie” 2013, t. 21, s. 42–43.

³⁸ Zmarł 19 grudnia 1617 r. patrz: J. Wolff, dz. cyt., s. 241.

tysfakcjonować swarliwego sąsiada Karp zwrócił się do zbywających Brzostowicę o odpowiednie dokumenty. Miało to miejsce przed 14 września 1611 r. Szczęśliwie Kasper Omęta³⁹, zaufany książąt Zasławskich, mający w swej pieczy całość akt bawił wtedy *kilka dni* u Karpią we dworze dubieńskim. Ponieważ, pisma te znajdowały się wówczas *u Pana wiślickiego*⁴⁰ w Bielawiczach, pow. wołkowyski Omęta darząc dużym zaufaniem Karpią oddał mu klucz do skrzyni z owymi papierami. Oprócz tego wystosował list przewodni do tamtejszego urzędnika, Jana Balcerowicza⁴¹ *młodszego*, aby ten nie czynił wstrętów w przekazaniu potrzebnych akt. Okazało się jednak, że posłaniec Karpią nie przejmując się wiele *wse w torbu welikuju złożywszy* zabrał znaczną ich część. Wśród zagarniętych były i te całkowicie zbędne z punktu widzenia sporu z Massalskim. Nazajutrz, tj. 15 września Karp poinformował Omętę, że Balcerowicz pomimo wcześniejszego polecenia nie wydał posłancowi potrzebnych kwitów. Z tą też świadomością powrócił on do Bielawicz. Tam z kolei okazało się, że w skrzyni brakuje znaczącej większości akt i już następnego dnia *welce frasobliwyj* Omęta ponownie przybył do Karpią. Tym razem spotkali się we dworze w Wołpie. Musiało tam dojść między nimi do ostrej awantury, bo Karp wygrażał kijem adwersarzowi, a nawet „pochwałkę na życie uczynił”. W efekcie pokrzywdzony skierował sprawę do sądu. Prawdę mówiąc konflikt ten miał jednak dużo głębsze dno. W grę bowiem wchodził także obowiązek spłaty dwóch drobniejszych dzierżawców brzostowickich, panów Stanisława Sułowskiego i Fryderyka Turskiego⁴². Pierwsza rozprawa z Karpią o zabór dokumentów i spłatę arendarzy odbyła się przed sądem ziemskim grodzieńskim 27 czerwca 1612 r.⁴³ Na niej to właśnie Omęta miał reprezentować kniazów Aleksandra, Konstantego i Jerzego Zasławskich, wojewodzców wołyńskich oraz Rafała i Hannę z Radziwińskich Leszczyńskich, kasztelanów wiślickich, a także kniazów Aleksandra i Juliusza

³⁹ Właściwie Omęta. Zapewne jego to właśnie z herbem Niesioba odnotowano w województwie trockim pod rokiem 1618, patrz: S. Uruski, dz. cyt., t. XII, Warszawa 1915, s. 343.

⁴⁰ Rafał Leszczyński. Pod jego dachem w Bielawiczach przemieszkawał Omęta.

⁴¹ Przedstawiciel mało znanej rodziny szlacheckiej pieczętującej się h. Doliwa.

⁴² Proces w sądzie ziemskim grodzieńskim między nimi a ks. Zasławskim toczył się już w 1602 r. Turski dzierżył 11 włók we wsi Mejsztuny i 6 w zaścianku Trochimowszczyzna. Natomiast Sułowski z małżonką dzierżawił 5 włók we wsi Trzeciaki oraz 6 w tamtejszym zaścianku. Wielkość tego ostatniego arealu podano łącznie ze znajdującą się tam pustowszczyzną. Trudno dziś dociec od kiedy tam gospodarowali, w każdym bądź razie obaj mieli ponoć zagwarantowane dożywocie.

⁴³ Pozew Karpiowi wręczył 7 maja 1612 r. w Siemianówce Stanisław Nacelewicz, generał powiatu wołkowyskiego, w asyście szlachciców Jana Janowicza i Łukasza Dynesicza *vel* Dynewicza.

Prońskich⁴⁴. Poszkodowani wycenili stratę fascykułów dość wysoko, w szerokim przedziale od 2 000 do 100 000 złotych. Zgodnie też stwierdzono, że utracone dokumenty głównie „służyły” Chodkiewiczom i Sapiehom. Przy czym do najważniejszych z pewnością należały: wypis przywileju Zygmunta Augusta zrzeczenia sum z dóbr litewskich księżnej Katarzyny Wiśniowieckiej⁴⁵ Hryhorewnej Chodkiewiczowej⁴⁶ i jej synów, *rejestr oryginalnyj na kolku arkuszach przywilejew spisania w zamku gorodkowom w schowaniu buducznych* oraz różne inne *dygnitarstwa* Chodkiewiczów z podpisami *zacnych senatorów*, listy nieżyjącego już Pawła Paca, wojewody mściławskiego⁴⁷, a w tym listy *na oddane przywilejew i połowicy strelby gorodkowoje, interceza jego miłosti nieboszczika pana Jana Sapegi na rozobrane oddanych przywilejew z jego i nieboszczki małżonki Hanny Chodkiewiczówny* podpisami, widymus z zapisu Aleksandra Chodkiewicza⁴⁸ dla małżonki późniejszej Jazłowieckiej⁴⁹, wypis z testamentu nieboszczyka Andrzeja Leszczyńskiego, wojewody brzeskokujawskiego wraz z testamentem jego żony⁵⁰. Poza tym znajdowały się tam akta procesowe z Ostafim Kurczem, podkomorzym parnawskim o krzywdy wyrządzone poddanym brzostowickim, a także Lwem Sapiehą, sędzią ziemskim grodzieńskim⁵¹ o profity z Brzostowicy. Pozostała część dotyczyła rozrachun-

⁴⁴ Synowie ks. Aleksandra Prońskiego, kasztelana trockiego, zmarłego w 1595 r. i ks. Fedory Sanguszkówny, patrz: J. Wolff, dz. cyt., s. 403.

⁴⁵ Córka ks. Iwana Wiśniowieckiego, dzierżawcy czeczerskiego i propojskiego. Zmarła przed 1580 r. patrz: J. Wolff, dz. cyt., s. 564–565.

⁴⁶ Hrehory Chodkiewicz, kasztelan wileński od 1564 r., hetman wielki litewski od 1566 r. zmarły 12 listopada 1572 r. Szerzej na temat tej postaci patrz: J. Janowski, *Chodkiewicz Grzegorz (Hrehory) h. Gryf z mieczem (+1572)*, PSB, t. 3, Kraków 1937, s. 358–359.

⁴⁷ W drugim małżeństwie żonaty z Anną (Hanną) córką Hrehorego Chodkiewicza, wdową po Pawle Sapiesze, kasztelanie kijowskim, patrz: J. Wiśniewski, *Pac Paweł h. Gozdawa (zm. 1595)*, PSB, t. 24, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 741–743.

⁴⁸ Starosta grodzieński zmarły bezpotomnie w 1578 r. patrz: A. Boniecki, dz. cyt., t. III, Warszawa 1900, s. 26.

⁴⁹ Aleksandra Wasylewna Tyszkiewiczówna, wojewodzianka smoleńska *primo voto* Aleksandrowa Chodkiewiczowa *secundo voto* ks. Ostrogska *tertio voto* Mikołajowa Jazłowiecka.

⁵⁰ Miał trzy żony. Pierwsza Anna z Firlejów, córka Andrzeja zmarła w 1588 r., między 17 lutego a 15 marca. Zapewne jednak chodzi tu o drugą ks. Fedorę Sanguszkówną, córkę Romana, wojewody braclawskiego *primo voto* Stanisławową Radzimińską, wojewodzinę podlaską *secundo voto* ks. Aleksandrową Prońską, kasztelanową trocką, zmarłą niedługo przed 16 kwietnia 1598 r. Była jego żoną od 1596 r. patrz: W. Dworzaczek, *Leszczyński Andrzej, h. Wieniawa (ok. 1559–1606)*, PSB, t. 18, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 103.

⁵¹ Lew Michajłowicz Sapieha, wojski witebski, sędzia ziemski grodzieński zmarły pomiędzy 20 sierpnia a 20 września 1610 r. Brat Mikołaja, patrz: H. Lulewicz, *Sapieha Lew h. Lis (zm. 1610)*, PSB, t. 35, z. 1, Wrocław 1994, s. 83–84.

ków brzostowickich ze zmarłym kuchmistrem litewskim⁵². Następnie list kwitacyjny Piotra Odachowskiego z wzięcia *sumy żłobowskiej*⁵³, list dzielczy z kniazem Massalskim zawierający spisy poddanych i szczegółowy rejestr gruntów Brzostowicy, intromisja w tę majątność dla kniazia łącznie z dekretami trybunalskimi, *kwitacja trybunalska* Fryderyka Turskiego z sioła Mejsztuny i zaścianka trochimowskiego, kilka fascykułów dokumentów procesowych ze Stanisławem Sułowskim, a w tym dekrety trybunalskie o wykup dzierżawionych gruntów oraz szereg innych oryginałów i wypisów akt dotyczących drobniejszych spraw i rozliczeń. Z przebiegu rozprawy wynika, iż plenipotent Karpią Jan Malejewski⁵⁴ dość sprytnie wykazał przed sądem, iż oskarżenie nie ma podstaw formalnych, a przez to jest w całości chybione. Zostało bowiem postawione przez niewłaściwą stronę, tj. przez Kasprowa Omętę, a winno być przez głównych zainteresowanych czyli książąt Zasławskich. Zresztą sam Omęta przyznał na rozprawie, że *ja jego miłostki panu wojewodzie ne służy, a dokumenty miał powierzone przez pana wojewodę jako wolny szlachcic*. Poza tym nie przedstawił on świadków ani też żadnych innych dowodów na zarzuconą Karpiowi kradzież i „pochwałki”. Ponadto sąd nie dał wiary, iż wartość utraconych dokumentów miałyby wynosić aż 100 000 zł. Właśnie dzięki zbiegowi wszystkich tych okoliczności proces umorzono, Karp uniknął odpowiedzialności i zgodnie z wyrokiem sądu utrzymał się przy kontrakcie z Zasławskim, wojewodą wołyńskim. Na koniec gremium sędziowskie wskazało, iż *de facto* postępowanie dalej nie może się toczyć z prywatnego oskarżenia Omęty⁵⁵, a na drogę sądową powinien bezpośrednio wejść książę wojewoda⁵⁶. Przy czym dodatkowo ówczesną sytuację skomplikował odrębny pozew Zofii z Wejherów Janowej Piotrowej Sapieżyny⁵⁷,

⁵² Mikołaj Michajłowicz Sapieha, podkomorzy grodzieński, kuchmistrz wielki litewski i poseł na sejmy. Także kilkukrotny deputat do Głównego Trybunału WKsL. Brat Lwa. Żonaty z kn. Bohdaną Massalską, córką Iwana, sędziego ziemskiego grodzieńskiego. Zmarł przed 13 sierpnia 1611 r. patrz: H. Lulewicz, *Sapieha Mikołaj h. Lis (zm. 1611)*, PSB, t. 35, z. 1, Wrocław 1994, s. 120–122.

⁵³ Zapewne dotyczy majątku Żłobowszczyzna pow. grodzieński.

⁵⁴ Dziewiętnastowieczni przedstawiciele tej rodziny wylegitymowali się w guberni grodzieńskiej z h. Jastrzębiec, patrz: S. Uruski, dz. cyt., t. X, Warszawa 1913, s. 141.

⁵⁵ Omęta nie miał formalnego umocowania od Zasławskich. Warto wspomnieć, że 27 czerwca 1612 r. przed sądem ziemskim grodzieńskim mocno wspierającym stronnikiem Karpią był Mikołaj Glebka, woźny tegoż powiatu, patrz: NAGBM, f. 1755, inw. 1, nr 22, k. 434–436v.

⁵⁶ NAGBM, f. 1755, inw. 1, nr 22, k. 437–441.

⁵⁷ Jan Piotr Sapieha, hetman Dymitra Samozwańca II, starosta uświacki od 1606 r., zmarły w Moskwie 15 listopada 1611 r. Był synem Pawła i Hanny z Chodkiewiczów, patrz: A. Rachuba, *Sapieha Jan Piotr h. Lis (1569–1611)*, PSB, t. 34, z. 4, Wrocław–Warszawa–Kraków 1993, s. 621–624.

starościny uświackiej, przeciwko Karpiowi i pozostałym zainteresowanym. Proces w tej sprawie toczył się jeszcze 27 stycznia 1614 r. przed sądem ziemskim grodzieńskim⁵⁸. Natomiast 29 lipca tegoż roku w Wilnie zapadł wyrok w sądzie Głównego Trybunału WKsL w sprawie Józefa z księciem Januszem Zasławskim. Tym razem był bardzo korzystny dla Karpia. Wytknięto w nim brak zasadności narzucenia Karpiowi wypłaty Sułowskiemu i Turskiemu 211 kop groszy litewskich. Suma ta cały czas ciążyła na Brzostowicy Małej zgodnie z orzeczeniem pierwszego dekretu trybunalskiego ferowanego w 1605 r. na kadencji mińskiej. Trzeba przypomnieć, że przecież jeszcze wtedy Karp nie miał żadnych praw do tych dóbr, a nabywając je sześć lat później nie zobowiązywał się do spłaty tamtejszych dzierżawców. Natomiast w obecnym werdykcie podkreślono konieczność uregulowania powyższej płatności przez „winowajcę autora” wojewodę Zasławskiego⁵⁹. W związku z tym należy się domyślać, że kwota 1 750 złotych, którą około 1620 r. Karp uregulował księciu najpewniej dotyczyła jedynie utraconych dokumentów⁶⁰. Tak czy inaczej, owe rozliczenie definitywnie zamknęło rozdział wszystkich sporów między nimi. Z pewnością, w tym też czasie Karp przejął na własność dotychczasowy zastaw. Należy jednak zaznaczyć, że w dostępnych aktach jako formalny dziedzic Brzostowicy jest on wymieniony dopiero 1 stycznia 1628 r.⁶¹ Prawdopodobnie zaciążył tu wrodzony sentyment do pierwotnej siedziby, bo w wielu i to nawet dużo późniejszych dokumentach Karp był odnotowany wyłącznie jako dziedzic Brzozowej. Bez wątpienia jednak nabycie połowy Brzostowicy Małej i Narewki było jego sporym sukcesem. Po dokooptowaniu tych grodzieńskich majątności do pozostałych Karp pewnie sytuował się już w górnym przedziale dostatku szlacheckiego. Tym samym stworzył silne podwaliny gospodarcze dla potomnych. Od tej pory pięć kolejnych pokoleń jego rodziny władało tymi kilkunastoma kompleksami ziemskimi.

⁵⁸ Razem z Krzysztofem Radziwiłłem, starostą żyżmorskim, Hieronimem Chodkiewiczem kasztelanem wileńskim, Januszem, wojewodą wołyńskim i jego synami Aleksandrem, Konstantym i Jerzym, ks. Zasławskimi, Rafałem Leszczyńskim, kasztelanem wiślickim, ks. Aleksandrem Prońskim, ks. Fiodorem Massalskim, marszałkiem JKM (grodzieńskim).

⁵⁹ AGAD, Brańskie grodzkie 13, k. 988-v. Dnia 1 sierpnia 1614 r. na zamku w Zasławiu, pow. krzemieniecki Andrzej Frankowski, woźny generalny woj. podlaskiego, w towarzystwie Stanisława Modzelewskiego wręczył list upominany w tej sprawie ks. Januszowi Zasławskiemu, wojewodzie wołyńskiemu.

⁶⁰ ANKr., ASang, teka XXXIII, plik 105, nr 136. Pieczętarami tej kwitacji byli: ks. Jerzy z Ostroga Zasławski, Mikołaj Święcicki i Stanisław Wyszotrawka.

⁶¹ AGAD, Brańskie grodzkie 23, k. 389; NAGBM, f. 1708, inw. 1, nr 121, k. 31v.

Z powyższego jaskrawo widać, że Karp nierzadko prowadził interesy z przedstawicielami establishmentu ówczesnej Rzeczypospolitej. Zapewne w dużej części zawdzięczał to dobrym dawnym kontaktom ojca⁶² i starszych braci. Najbliższy mu Dymitr z racji pełnienia urzędu podwojewódzkiego wileńskiego niewątpliwie miał ułatwiony dostęp do wielu decydentów i możnych zwłaszcza z obszaru WKsL. Poza tym trzeba pamiętać, że pierwsza duża dzierżawa Józefa, tj. starostwo wołpieniekie, leżała na terenie pow. wołkowyskiego, gdzie od 15 lipca 1599 r. podkomorzym był brat Mikołaj. A zatem środowisko rodzinne było tu znaczącym czynnikiem sprzyjającym progresowi we wszystkich aspektach życia. Należy też przyznać, że w przypadku Józefa korzystnym zewnętrznym okolicznościom towarzyszyło jego mocne dążenie do wybicia się ponad przeciętność. Było ono wsparte licznymi przymiotami naszego bohatera i dlatego w efekcie zaowocowało skutecznym rozwojem jego dalszej kariery.

W międzyczasie, tj. 26 października 1612 r. Karpiowie wydzierżawili Melchiorowi Zabłockiemu część Brzozowej zwaną Siemieniowszczyzną. Dzierżawca był dziedzicem Zabłocia⁶³ w powiecie rawskim na Mazowszu, a kontrakt zawarto pod zakładem 1 800 złotych. Dnia 26 lutego 1613 r. przed urzędem ziemskim suraskim pod nieobecność męża, ale w jego *imieniu i z upoważnienia* Elżbieta Karpiowa potwierdziła tę transakcję⁶⁴.

Natomiast z dokumentu Jana, biskupa wileńskiego, zatwierdzającego fundację kaplicy św. Stanisława przy szpitalu w Dolistowie, a oblatowanego 9 października 1613 r. w Wąsoszy, czerpiemy informację, że Józef był zobowiązany do wypłacania dziesięciny z dóbr Zabiele i Brzozowa na rzecz tej fundacji⁶⁵. Równocześnie widzimy, że Karp prowadził wówczas ożywiony handel z kupcami gdańskimi. Spławu zboża i innych towarów dokonywał drogą wodną przez Narew. Niestety, trasa ta nie należała do bezpiecznych o czym zresztą nie raz przekonali się jego ludzie. Między innymi 13 maja 1613 r. doszło do napadu na karpiowski transport drewna. Podczas roz-

⁶² Iwan Karp, wierzyciel królewski znał dobrze wielu ówczesnych dygnitarzy i decydentów, np. ks. Aleksandra Prońskiego, kasztelana trockiego. Od niego przecież wziął dobra Jabłeczno, pow. brzeski.

⁶³ Wywodzący się stamtąd Zabłoccy pieczętowali się h. Łada.

⁶⁴ AGAD, Suraskie ziemskie 5, k. 624–625. Sygnatariuszami byli: Aleksander i Jan, Snarscy oraz Ławryn Jeleński. Intromisji dokonał opatrzny Stefan Dzwonkowy z Dolistowa, woźny generalny koronny w obecności Jana Krasowskiego i Stanisława Budrowskiego. Następnie we środę 27 lutego 1613 r. podał dokument do ksiąg ziemskich bielskich w Surazu.

⁶⁵ ANKr., ZZG 58, s. 25–30.

boju zabito jednego z flisaków, Stanisława Fliśnika *vel* Flisa⁶⁶. Już 7 czerwca 1613 r. w grodzie brańskim Jan Ilkiewicz, sługa Karpia, skarżył o tę napaść niejakiego Piotra Kowalewskiego⁶⁷, człowieka Stanisława Makuchy⁶⁸. Z tym, że podobne wydarzenia miały miejsce także i wcześniej. I tak np. w piątek 2 maja 1608 r. *około południa* szlachcic Jan Piotrowski służebny Karpia w trakcie kolejnej podróży do Gdańska został napadnięty przez Macieja i Mateusza Orlików⁶⁹. Wystarczyło, by na chwilę w pobliżu *łęgów zaruskich...* [Piotrowski] *wysiadł, umyślnie z muszkietami, inszą bronią na niego bez żadnej przyczyny* [napastnicy] *porwali się, tamże z rusznic do niego strzelać i jego utopić chcieli, rany wielkie*⁷⁰... *w różne członki ciała jego zadali, rusznicę ptaszą, złotych czerwonych trzydzieści z mieszkem wzięli, które miał na odprawowanie potrzeb statków należących, od pasa urwali, wzięli i między się rozdzielili, a onego omnino*⁷¹ *zabić chcieli. Potem, wyprosiwszy prawie zdrowie swoje u nich, gdy dowiedziawszy się o pani tych złoczyńców do niej szedł, skargę czyniąc, a o sprawiedliwość z nich prosząc... także despekt odniósł, że ona miasto sprawiedliwość czyniąc, nawiodła jakich [h] ultajów z bronią z rusznicami i krótkimi półhakami, odstrasząc go, aby sprawiedliwości nie otrzymał. Ten protestans, widząc taki gwałt, prosił, aby wolno z domu jej ze zdrowiem ująć mógł, która acz go z domu wolno puściła, wszakże na wsi w miejscach pewnych inszych złoczyńców subordynowała na zabicie jego, który przestrzeżony zaledwie szlaczkami inszemi niezwyczajnemi ubiegł*⁷². Trzeba przyznać, że powyższy opis niezbyt dobrze zaświadcza o stanie praworządności i bezpieczeństwa w ówczesnej Rzeczypospolitej. Przy czym, trudno dociec jak i kiedy zakończyła się sprawa tej napaści. Dość zagadkowa jest też kwestia czterdziestozłotowego długu Mikołaja Makowskiego, plebana kobyłeńskiego. Kiedy i w jakim celu zaciągnął go u Karpia tego nie wiemy. W każdym bądź razie w testamencie spisany 1 kwietnia 1615 r. przeznaczył on swemu wierzycielowi sporo prowiantu, a w tym *dwanaście śledziówek grochu [i] polci ośm*. Pozostałą resztę

⁶⁶ Nieszczęśnika pochowano na cmentarzu parafialnym w Brańsku. Był poddanym Wawrzyńca Brzezińskiego.

⁶⁷ Protest złożył w imieniu Wawrzyńca Brzezińskiego. Natomiast 7 czerwca 1613 r. na cmentarzu parafialnym w Brańsku Michał Zajda, woźny generalny koronny przeprowadził oględziny ran na ciele zmarłego. Było to niezbędne do postawienia Kowalewskiemu formalnych zarzutów.

⁶⁸ AGAD, Brańskie grodzkie 13, k. 285-v.

⁶⁹ Poddani nieżyjącego już wtedy Macieja Zaruskiego, ziemianina ziemi łomżyńskiej. Z treści dokumentu nie wynika czy działali z rozkazu wdowy Zaruskiej, czy też z własnej inicjatywy.

⁷⁰ Największa *na lewej stopie, w kierunku palców, wielkiego i drugiego* groziła ich amputacją.

⁷¹ Zgoła.

⁷² AGAD, Różańskie grodzkie relacje oblaty 1, k. 409.

zadłużenia miano już uregulować gotowizną⁷³. Z kolei 25 kwietnia 1616 r. w Lizie Karp pieczętował ostatnią wolę bliskiego koliganta Tomasza Rytla, pisarza ziemi bielskiej. Wraz z Marcinem Kurzenieckim jako *mili szwagrowie* zostali także wyznaczeni przez testatora opiekunami jego małżonki oraz egzekutorami dokonanych legatów⁷⁴. Tym samym widać, że Józef cieszył się jego dużym zaufaniem.

Następnie 20 sierpnia tegoż roku Karp uzyskał zgodę Eustachego Wołłowicza, biskupa wileńskiego, na erekcję parafii rzymskokatolickiej w Brzozowej⁷⁵. Bez wątpienia było to niezmiernie ważne wydarzenie dla fundatora, jak i pozostałych członków rodziny. W tym miejscu trzeba pamiętać, iż urodził się on przecież w rodzinie prawosławnej. A zatem dość szybko i z rozmachem pragnął ugruntować związek z wiarą katolicką. Pomijając pobudki czysto religijne, możemy wnioskować, iż działanie to było dobrze przemyślane. Nowa świątynia w gruncie rzeczy miała stanowić ośrodek duszpasterski jedynie dla dworu i miejscowych poddanych. W naturalny sposób stała się też od początku główną rodową nekropolią. Poza tym automatycznie wiązało się to z przeniesieniem dziesięciny przekazywanej do tej pory do kościoła w Doli-stowie na nowo utworzoną parafię w Brzozowej. Równocześnie biskup przychylił się do zmiany jej wymiaru ze snopowego na zbożowy⁷⁶. Z pewnością całe te bardzo kosztowne przedsięwzięcie należy uznać za duży i wielowymiarowy sukces dziedzica. Nie ulega też wątpliwości, że rzeczywiście był on bardzo Bogobojny. Czyniąc starania o aprobatę biskupa Wołłowicza, stwierdził *Ja Józef Karp dziedzic na Brzozowie uwazałac (sic) to u siebie, iż nie ma bydż nic człowiekowi nayprzedniejszego, y zbawienszego, iako pilne, a gorące staranie*

⁷³ Trzy dni później w Brańsku dokument oblatował Walenty Makowski, patrz: ANKr., ZZG 5, s. 326.

⁷⁴ Żoną Rytla była Kurzeniecka, starościanka pińska siostra Elżbiety Karpiowej. Natomiast trzecim pieczętaczem był Piotr Kostro, „podpisok” i sługa Rytla, patrz: Archiwum Diecezjalne w Siedlcach, D. 152, k. 168v (D 19, k. 38v–40). Poza tym brat Tomasza Andrzej Rytel, poborca ziemi bielskiej miał za żonę Gryzeldę Łukaszównę Górnicką, starościankę tykocińską. Stąd później Karp również i z nim się skoligał.

⁷⁵ Brzozowa (Karpowicze) wchodziła w skład diecezji wileńskiej.

⁷⁶ Biblioteka Czartoryskich w Krakowie (dalej: BCzart.), rkps. 1777, s. 799–800; *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, oprac. ks. J. Kurczewski, Wilno 1912, s. 241; ks. S. Ostrowski, *Karpowicze – dzieje parafii*, „Białostoczczyzna” 1995, nr 1, s. 22, 24. W składzie komisji orzekającej o utworzeniu nowej parafii znaleźli się Andrzej Chrzanowski, dziekan grodzieński i Maciej Narbut, pleban sokólski, patrz: J. Maroszek, *Karpowicze – dzieje dworu*, „Białostoczczyzna” 1995, nr 1, s. 30; *Pamięć fundatora: świątynie – mauzolea w krajobrazie kulturowym Podlasia*, Białystok 1998, s. 45, 51.

czynić, około pomnażania y rozszerzenia chwały Bożej⁷⁷. Niedługo potem zrealizował swoje zamierzenie. Kościół w Brzozowej zbudował i wyposażył przed 2 maja 1617 r. Najprawdopodobniej w tymże czasie został wdowcem, bo małżonkę swą pochował właśnie w nowo wybudowanej świątyni⁷⁸. Ponadto, z zebranych źródeł wynika, że już 29 kwietnia tegoż roku w Wilnie przed Głównym Trybunałem WKsL przyznał swój zapis fundacyjny⁷⁹. Kościołowi obrał za patronów św. Stanisława i św. Mikołaja⁸⁰. Wiemy, że umieszczono tam trzy ołtarze. W głównym znajdował się obraz przedstawiający Wniebowzięcie Pana Jezusa. Natomiast po prawej stronie od drzwi wejściowych zainstalowano ołtarz Zwiastowania Najświętszej Marii Panny. Z kolei lewą stronę zajął ołtarz z wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego⁸¹. Biorąc pod uwagę przychody z Brzozowej trzeba przyznać, że fundator nadał dość hojne uposażenie. Nazaczył działka z poddanych: po cztery korce miary krakowskiej, włośćkę ziemi ornej, iedną na plebańską pasznię we trzech polach leżącą, między gruntami poddanych moich brzozowskich we dwu półkach, a w trzecim półku podłe gruntu dwornego. Darował też czterech ogrodników z ziemią w Brzozowej

⁷⁷ BCzart., rkps. 1777, s. 799.

⁷⁸ A zatem przeczy to opinii jakoby Józef Karp tylko przebudował istniejącą tam wcześniej cerkiew zachowując wezwanie św. Mikołaja. Z drugiej jednak strony w dalszym ciągu nie brakuje stwierdzeń, że „była to niegdyś cerkiew ruska unicka”, patrz: o. G. Sosna, m. A. Troc-Sosna, *Zapomniane dziedzictwo. Nieistniejące już cerkwie w dorzeczy Biebrzy i Narwi*, Białystok 2002, s. 68.

⁷⁹ Zapis fundacyjny przyznał 2 maja 1617 r. w Wilnie. Sygnowali go „panowie i przyjaciele”: Abraham Woyna, biskup tytularny metoneński, sufragan i kanonik wileński (od 26 lipca 1626 r. biskup żmudzki, a w 1631 r. biskup wileński), Piotr Wołowicz, chorąży trocki oraz Mikołaj Łopatecki z Laska. Do akt Głównego Trybunału WKsL podano 21 września 1787 r. w Grodnie, patrz: Lietuvos valstybes istorijos archyvas w Wilnie (dalej: LVIA), SA 176, k. 262–266v.

⁸⁰ Tamże, k. 264.

⁸¹ Kościół przetrwał do 1715 r. choć był już wtedy w bardzo złym stanie. Opis oparty jest na inwentarzu sporządzonym w tymże roku przez ówczesnego proboszcza Jana Jaworowskiego, patrz: ks. S. Ostrowski, *Karpowicze – dzieje parafii*, „Białostoczczyzna” 1995, nr 1, s. 25. Co najmniej od 1669 r. aż do rozbioru Rzeczypospolitej Karpowicze należały do dekanatu augustowskiego, diecezji wileńskiej. Po ostatnim rozbiorze znalazły się pod zaborem pruskim i weszły wtedy do dekanatu knyszyńskiego. Na mocy traktatu w Tylży z 1807 r. weszły pod zabór rosyjski, a wtedy archidiakonat białostocki włączono do archidiecezji mohylowskiej. Następnie na podstawie konkordatu z 1847 r. likwidującego archidiakonat białostocki Karpowicze znalazły się w dekanacie sokólskim. Po upadku powstania styczniowego skasowano parafię w Karpowiczach, przyłączając ją do parafii w Suchowoli. Warto zasygnalizować, że obraz Pana Jezusa Ukrzyżowanego pochodzący z lewego ołtarza pierwotnego wystroju kościoła w Karpowiczach zachował się jeszcze do 1829 r. Wtedy to odnotowano, że „odnowienia potrzebuje”. Początkowo przeniesiono go do kościoła chodorowskiego, a następnie suchowolskiego. Aktualnie te barokowe przedstawienie Adoracji Pasji Chrystusa należy do zbiorów Kurii Metropolitalnej w Białymstoku.

oraz dwa ogrody przy kościele. Pierwszy od strony kościoła do dworu i sadu dwornego. Drugi z przeciwnej *strony kościoła nad gościńcem leżący*. Następnie Karp wydzielił plac (*podworne podwórze*) dla posadowienia *domu Plebańskiego, Gumienka y inszych Świrenków*. Wszystko to miało być *szerzey w inwentarzu, y regestrach przy podawaniu* opisane. Przy czym, od razu zastrzegł, że z łąk w Forszczewie za rzeką Brzozową zapewnia plebanowi siedemdziesiąt wozów siana oraz *wolny wstęp do lasu karpowickiego na potrzebę własną plebańską* z przeznaczeniem na opał *do kuchenki y pieca*. Ponadto gwarantował swobodne *łowienie ryb w rzece Biebrze* i *wolne mliwo* w dworskim młynie. Z tym, że drewno z lasu *na poprawę kościoła i plebanii* winno być pobierane wyłącznie za zgodą dziedzica. Oprócz tego na rzecz klechy zobowiązał kolejnych właścicieli majątku do corocznej wypłaty 50 złotych w dniu 11 listopada. Jednocześnie sprytnie zaznaczył, iż *kto bierze dochody ten też obowiązkom podlega*. W związku z tym narzucił duchownemu obowiązek odprawiania jednej mszy wraz z kazaniem w niedzielę i uroczyste święto. Natomiast w piątki regularnie miały się odbywać msze za dusze przodków i małżonki Elżbiety z Kurzenieckich. Dodatkowo też zlecił plebanowi utrzymanie bakałarza *dla ćwiczenia dzieci y kantora dla śpiewania*⁸².

Dnia 15 lipca 1619 r. w urzędzie grodzkim wąsoskim Józef Karp i Mikołaj Makowiecki, dziedzic z Wysokiego⁸³ skasowali swój kontrakt zawarty 29 maja tegoż roku w Lizie⁸⁴. Czego miałyby on dotyczyć tego nie wiemy, ale tego dnia dziedzic z Brzozowej skwitował Makowieckiego ze spłaty 4 000 florenów z tytułu jakiegoś wcześniejszego zapisu w księgach grodzkich brańskich. Ponadto zobowiązał się zapłacić Makowieckiemu 2 000 złotych w dniu 6 stycznia 1620 r.⁸⁵ Z dużą dozą prawdopodobieństwa możemy się domyślać, że te nie do końca dla nas czytelne rozliczenia były w gruncie rzeczy związane z posagiem córki Karpia, Krystyny. Ona to właśnie krótko przed 15 lipca 1619 r. wyszła za mąż za Mikołaja Makowieckiego h. Pomian. Tegoż dnia w grodzie wąsoskim pan młody zabezpieczył odebrane 8 000 złotych sumy posagowej. Identyczną kwotę w ramach tzw. przywianku obwarował on na połowie wszystkich swoich dóbr wąsoskich. Niestety, nie wymieniono ich z nazwy. Równocześnie Krystyna

⁸² LVIA, SA 176, k. 262–266v.

⁸³ Obecnie Wysokie Mazowieckie.

⁸⁴ Znamienne jest miejsce ich spotkania – dawna siedziba pisarza bielskiego Tomasza Rytla. Wynikałoby z tego, że już wtedy Karp zawiadywał tym majątkiem.

⁸⁵ AGAD, Kapijana, pudło nr 62, dok. nr 152, s. 567–569; nr 153, s. 570–572; ANKr., ZZG 58, s. 109–110.

skwitowała ojca z wypłaconego posagu zrzekając się jakichkolwiek dalszych pretensji spadkowych⁸⁶. Najpewniej też w tym czasie i sam Karp, choć już niemłody, ponownie wszedł w związek małżeński. Jego drugą wybranką była Katarzyna Górnicka, starościanka tykocińska, wdowa po Piotrze Grajewskim, podsędku ziemskim brańskim⁸⁷. Wypada również dodać, iż była ona córką Barbary Broniewskiej, starościanki medycykiej⁸⁸ oraz słynnego w Rzeczypospolitej doby renesansu humanisty i pisarza, Łukasza Górnickiego, staroty tykocińskiego i wasilkowskiego⁸⁹. Niewątpliwie mariaż ten – pomijając aspekt uczuciowo-emocjonalny – był dla obu stron bardzo korzystny, zwłaszcza pod względem prestiżu. Karp reprezentował zasiedziałą „górną półkę” dostatku szlacheckiego, a Górnicka, choć „dopiero” w drugim pokoleniu szlachcianka, była córką popularnego w owym czasie intelektualisty posiadającego znaczne znajomości i wpływy. Co prawda zmarł on już na długo przed tym ślubem⁹⁰, ale przecież ich koneksje rodzinne⁹¹

⁸⁶ Dokument oblatowano 15 czerwca 1620 r. w Drohiczynie, patrz: AGAD, Kapicjana, pudło nr 62, nr 151, s. 563–566; nr 154, s. 573–574; ANKr., ZZG 27, s. 60–61.

⁸⁷ Najmłodszy syn Piotra Grajewskiego, kasztelana zakroczymskiego. Dworzanin królewski, w 1608 r. dowódca piechoty królewskiej. Następnie rotmistrz królewski w 1611 r., podsędek bielski 1612 r. patrz: A. Boniecki, dz. cyt., t. VII, Warszawa 1904, s. 37. Inne źródło podaje, że był nim co najmniej od 19 lutego 1616 r. do 31 lipca 1619 r., kiedy to spisał testament. Zmarł przed 18 kwietnia 1620 r. patrz: *Urządnicy podlascy XIV–XVIII wieku, Spisy*, oprac. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, [w:] *Urządnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku, Spisy*, red. A. Gąsiorowski, t. VIII, Podlasie, Kórnik 1994, s. 50. Część źródeł datuje jego śmierć na 1619 r. patrz: S. Uruski, dz. cyt., t. IV, Warszawa 1907, s. 358. A zatem nie doczekał sławnej bitwy pod Cecorą. Natomiast, któryś z jego bliskich krewniaków dowodził pod Chocimiem oddziałem piechoty złożonym z 400 żołnierzy, patrz: AGAD, Archiwum Radziwiłłów II, ks. 12, s. 715, 717. Grajewscy zanim przyjęli Gozdawę pieczętowali się herbem Oława.

⁸⁸ Pochodziła z rodziny wywodzącej się z ziemi sandomierskiej. Urodziła się w 1557 r. a zmarła w 30 roku życia, w 1587 r. patrz: A. Boniecki, dz. cyt., t. VI, Warszawa 1903, s. 255. Zapewne ojcem jej był Stanisław Broniewski, chorąży przemyski, starosta medycycki, patrz: S. Uruski, dz. cyt., t. II, Warszawa 1905, s. 2.

⁸⁹ Urodzony w 1527 r. w Oświęcimiu, od 1552 r. przebywał na dworze królewskim, od 1559 r. sekretarz i bibliotekarz Zygmunta Augusta. Mieszczanin, nobilitowany z h. Ogończyk w 1561 r. Wszechstronnie wykształcony. Studiował m.in. w Padwie, świetny stylista, autor traktatu *Dworzanin polski* (1566), *Rozmowa Polaka z Włochem* (1616), przekładów Seneki *Troas* (1589) oraz wspomnieniowych relacji z lat 1538–72 pt.: *Dzieje w Koronie Polskiej* (1637). Szerzej patrz: R. Pollak, *Górnicki Łukasz (1527–1603)*, PSB, t. 8, z. 3, Wrocław–Kraków–Warszawa 1960, s. 427–428.

⁹⁰ Zmarł, w 76 roku życia, 22 lipca 1603 r. w Tykocinie. Pochowany w tamtejszym kościele bernardynów.

⁹¹ Miała siedmioro rodzeństwa. Z siostr Anna wyszła w 1594 r. w Tykocinie za Mikołaja Strzembosza, a Zofia w 1603 r. za Maksymiliana Mężęńskiego, kasztelanica wiskiego. Z braci znamy Jana i Łukasza. Zdecydowanie więcej wiemy o tym drugim. Urodzony

i powiązania towarzysko-polityczne⁹² przez ten czas wielce się nie zmieniły.

Z kolei 28 czerwca 1622 r. w aktach ziemskich w Surażu Karp ustanowił swoimi plenipotentami Stanisława Bogusławskiego, Piotra Kostro⁹³ i Adama Orzgowskiego⁹⁴. W jakim procesie mieli oni zastępować Józefa tego nie wiemy. Najprawdopodobniej był to początek konfliktu ze Stefanem Woyną⁹⁵, ponieważ we środę 26 kwietnia 1623 r. Karp miał być splecony przez niego z zastawu Kamionki i Grabówki pow. tykociński. Do odbioru siedmiotysięcznego zastawu powołał pełnomocników Pantaleona Łyczkę, komornika ziemi bielskiej i Piotra Kostro, tamtejszego *podpisarza*. Do zwrotu jednak wtedy nie doszło, bo Woyna całkowicie zbagatelizował sprawę i nie stawiał się z pieniędzmi⁹⁶. Natomiast 20 lipca 1626 r. Karp wraz z Krzysztofem Wiesiołowskim, marszałkiem nadwornym WKsL, Stanisławem Tarusą, podkomorzym bielskim⁹⁷ i Krzysztofem Brzozowskim, pisarzem ziemskim bielskim, został egzekutorem testamentu Stanisława Marcinowicza Grajew-

1585 r., kanonik warmiński od 31 maja 1624 r., ale podpisywał się też jako kanonik wileński i sekretarz królewski. W 1632 r. poseł do Warszawy. Zmarł 15 lipca 1651 r. Pochowano go we Fromborku. Szerzej patrz: K. Górski, *Górnicki Łukasz (1585–1651)*, PSB, t. 8, z. 3, Wrocław–Kraków–Warszawa 1960, s. 428–429. Stryj Paweł także kanonik wileński i warmiński, zmarł w 1632 r.

⁹² Stary Górnicki był zwolennikiem Stefana Batorego, a tym samym koalicjantem kanclerza Jana Zamoyskiego. Oprócz tego miał dobre kontakty z Markiem Sobieskim, wojewodą lubelskim, Piotrem Wiesiołowskim, sekretarzem królewskim, Eustachym i Hieronimem, Wołowiczami. Pierwszy z braci Wołowiczów był referendarzem litewskim (1600–1615), podkanclerzym litewskim (1615–1618), biskupem wileńskim od 18 maja 1616 r. do 19 stycznia 1630 r. Natomiast drugi w WKsL był podskarbis nadwornym, pisarzem wielkim, podskarbis wielkim (1605), podkanclerzym (1618–1619) i starostą generalnym żmudzkiem (1619–1643).

⁹³ Zapewne dawny sługa Tomasza Rytla i współpieczętacz jego testamentu.

⁹⁴ AGAD, Suraskie ziemskie 8, k. 169.

⁹⁵ Zapewne syn Gabryjela, podkanclerzego litewskiego, starosty mereckiego, pieniańskiego i opeskiego (1590), pisarza, a później referendarza WKsL. Z tym, że Niesiecki nazywa go Stefanem Zygmuntem i daje mu braci Jana, starostę opeskiego i Michała, starostę pieniańskiego, Woynów. Zalicza ich do h. Trąby. Stefan [Zygmunt] Woyna, starosta opeski, „dziwnie odważny kawaler” był podkomorzym pińskim, patrz: K. Niesiecki, dz. cyt., t. IX, Lipsk 1842, s. 433, 435, 437. Wcześniej również wzmiankowany przy Hreczynach Woynach h. Trąby, patrz: W. Wijuk Kojalowicz, *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego tak zwany Compendium*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1897, s. 313.

⁹⁶ NGABM, f. 1708, inw. 1, nr 113, k. 155v.

⁹⁷ Jako *komisarza do granic między Księstwem Pruskim [a] Podlaskim i Mazowieckim województwem* wspomina go Konstytucja z 1611 r. Poseł na sejmy, deputat do Trybunału Koronnego, patrz: K. Niesiecki, dz. cyt., t. IX, Lipsk 1842, s. 53–54.

skiego, pisarzewica ziemi wiskiej⁹⁸. Z pewnością warto nie tylko zwrócić uwagę na rangę współpieczętarzy Karpia, ale również na fakt, iż z tym ostatnim niedługo potem popadł w przewlekły spór sądowy. Jego podłoże było identyczne jak w przypadku starosty opeskiego, tj. niezwrócony zastaw. Widać z tego niezbitcie, iż Karp miał spory nadmiar gotówki i inwestował ją w różne przedsięwzięcia, nie zawsze jednak trafiając przy tym na uczciwych kontrahentów. Stąd też 1 stycznia 1628 r. Karp protestował w grodzie brańskim przeciwko Krzysztofowi Brzozowskiemu, pisarzowi ziemskiemu bielskiemu⁹⁹. Powodem skargi było niezapłacenie 11 400 złotych ulokowanych na dobrach Wólka [Pietkowska], Kosówka i Januszowszczyzna¹⁰⁰. Smaczku dodaje fakt, iż przez swoje małżonki byli ze sobą bardzo blisko skoligaceni¹⁰¹. Ogólnie rzecz biorąc nie był to czas spokoju dla Józefa. W pierwszym półroczu tegoż roku miał także sprawę sądową z synem Janem. Zapewne tu przyczyną konfliktu była dość niezręczna sytuacja, ponieważ obaj ożenili się z paniami Grajewskimi, matką i córką¹⁰². Wydaje się, że po założeniu rodziny młody Jan dążył do szybkiego finansowego usamodzielnienia, a to przecież wiązało się z uzyskaniem części rodzinnej schedy. Prawdopodobnie na to z jakiś przyczyn nie chciał przystać senior domu. Dopiero 21 sierpnia 1628 r. w grodzie starościńskim brańskim doszło do porozumienia zwaśnionych stron. Na mocy ugody Józef scedował synowi z dawna wydzieloną częśćką Brzozowej zwaną Siemienowszczyzną¹⁰³. Areał ten leżał na końcu wsi i tam też posadowiony był *dwór mniejszy*. Wcześniej gospodarował tam

⁹⁸ Testament ten aktykowano 6 października 1626 r. patrz: AGAD, Kapicjana, księga nr 15, s. 587–595.

⁹⁹ W dokumentach często występuje jako pisarz ziemski brański. Pochodził z szeroko rozrodzonej na Podlasiu rodziny pieczętującej się h. Korab. Najprawdopodobniej syn Marcina, między 30 czerwca a 18 grudnia 1620 r. starosta drohicki. Zmarł przed 9 lipca 1635 r. patrz: *Urzednicy podlascy XIV–XVIII wieku, Spisy*, oprac. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, [w:] *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku, Spisy*, red. A. Gąsiorowski, t. VIII: *Podlasie*, Kórnik 1994, s. 44, 92. S. Uruski, dz. cyt., t. II, Warszawa 1905, s. 43 mylnie połączył go z innym Krzysztofem Brzozowskim, administratorem starostwa narewskiego (1632) i podkomorzym ziemi bielskiej (1642).

¹⁰⁰ AGAD, Brańskie grodzkie 23, k. 389.

¹⁰¹ Żoną Brzozowskiego była Krystyna z Kurzenieckich, patrz: AGAD, Brańskie grodzkie 26, k. 771.

¹⁰² Barbara Grajewska wyszła za Jana Karpia przed 1 października 1628 r. patrz: ANKr., ZZG 12, s. 267.

¹⁰³ Prawdopodobnie wydzielenia dokonano jeszcze w połowie XVI w. W owym czasie mógł tam mieć swoją siedzibę Dymitr Jesypowicz Karp, brat Iwana późniejszego starosty nowodworskiego.

sługa Józefa, *uczciwy* Mikołaj Ilkiewicz¹⁰⁴. Oprócz tego Józef przekazał Janowi zastawną Wólkę Pietkowską i Osówkę. Jak pamiętamy, dobra te miał w kwocie 11 400 złotych od Krzysztofa Brzozowskiego, pisarza ziemi bielskiej. Natomiast druga żona Józefa Katarzyna Górnicka *primo voto* Piotrowa Grajewska scedowała córce Barbarze majątek Koszewo¹⁰⁵. W taki oto sposób Karpiowie wyposażyli na starcie jednego z synów. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że faktycznie wewnątrzrodzinne procesy sądowe nie były Józefowi obce. Oprócz toczonego z Janem popadł także w konflikt z pierworodnym Stanisławem, którego z niewiadomych nam przyczyn finalnie wydziedziczył. Jak widać z powyższego, nie zawsze udawało się polubownie zażegnwać rodzinne waśnie. Z kolei już 12 września tegoż roku Karp dalej kontynuował niezbyt udane interesy ze Stefanem Woyną, starostą opeskim. Pomimo zapisu w aktach grodzkich brańskich oraz uzyskanego korzystnego wyroku sądu ziemskiego tykocińskiego nakazującego bezzwłoczną egzekucję niezapłaconego długu 7 000 złotych, sprawa nadal była patowa. Oprócz niemożności wyegzekwowania środków Karp w dalszym ciągu nie został dopuszczony do przejęcia Kamionki i Grabówki¹⁰⁶. Aby przełamać upór i bezhołowie dłużnika tuż po 21 września 1628 r. sąd grodzki brański wyznaczył do intromisji poszkodowanego kilkuosobową komisję. W jej skład weszli Stanisław Kulesza, Mateusz Choiński, woźny koronny¹⁰⁷ oraz dwóch nieznanych nam z nazwisk szlachciców. W ten sposób chciano zmusić dłużnika do ostatecznego uregulowania dawno przeterminowanych zobowiązań. Przy czym, z akt sprawy wynika, że faktycznie rozważano wersję przymusowego wprowadzenia Karpia w majątki starosty. Miało się to odbyć nawet przy użyciu siły. Poza tym, przysłowiowej oliwy do ognia dolał sam Woyna nie stawiając w poniedziałek 1 maja 1628 r. pocztu zbrojnego z tych dóbr. Do uczestnictwa w pospolitym ruszeniu był przecież *prawami [i] konstytucjami tym imieniem* zobowiązany. Natomiast starosta Woyna *ani sam przez się, ani przez...sługi, w konie broń i inny sprzęt wojenny zaopatrzonych, dla okazania swojej gotowości przeciwko wszelkiemu ojczyzny i tego królestwa wrogowi z dóbr przez niego...zastawionych nie stawiał i o stawienie się wcale nie zadbał*¹⁰⁸. Trzeba zaznaczyć, że i ta akcja urzędników sądowych spełzła na niczym, a wprowa-

¹⁰⁴ Jak widać także z wcześniejszych wydarzeń rodzina Ilkiewiczów była mocno związana z Józefem Karpiem.

¹⁰⁵ Wieś tę dziedziczyła po Grajewskim, patrz: NGABM, f. 1708, inw. 1, nr 120, k. 465–466v.

¹⁰⁶ AGAD, Brańskie grodzkie 23, k. 978v.

¹⁰⁷ W aktach często widnieje także jako Chojeński.

¹⁰⁸ NGABM, f. 1708, inw. 1, nr 121, k. 27v–28v, 31v–32.

dzenie Karpia w dobra Kamionka i Grabówka nastąpiło dopiero we środę 25 kwietnia 1629 r.¹⁰⁹ Poza tym, w żaden sposób nie zakończyło to trwającego sporu. W dalszym ciągu Stefan Woyna, starosta opeski, nie wywiązywał się z obowiązku stawiania się na pospolite ruszenia, czym jawnie naruszał zapisy kontraktu zawartego z Karpiem. W efekcie bezradności urzędniczej dopiero we wtorek 8 kwietnia 1631 r. Karp uzyskał od Wojciecha Kuleszy, podstarościego grodzkiego brańskiego, zadośćuczynienie. Tego dnia przejął (!), ale tylko połowę tych dóbr. Drugą zaś połowę na mocy decyzji Prokopa Leśniowolskiego, starosty brańskiego, zagarnął instygator grodzki brański¹¹⁰. Stoi to jednak w jawnej sprzeczności z informacją o skutecznej intromisji Karpia z 1629 r. Wynikałoby z tego raczej, że Karp w rezultacie stracił połowę tamtejszych gruntów na rzecz Rzeczypospolitej. W konsekwencji dalej brnął on w procesy sądowe z Woyną. Głównie rozgrywały się one w sądzie grodzkim brańskim, a prowadził je w imieniu Karpia plenipotent Aleksander Rokicki. Wkrótce sprawę dodatkowo skomplikowała śmierć starosty opeskiego. Musiała ona nastąpić w tym czasie, bo we środę 30 kwietnia 1631 r. do sądu stawili się już tylko bracia dłużnika Michał, starosta pieniański i Jan, Woynowie¹¹¹. Najpewniej wyłącznie w kontekście sukcesji. Daty i sposobu zakończenia tego konfliktu nie znamy. Przy czym, Kamionkę widzimy później w rękach Stefana Józefa Karpia, syna Józefa. Wolno stąd wnioskować, iż finalnie nie był on aż tak bardzo stratny.

Można by rzec, że końcówka lat dwudziestych XVII w. to istny rejwach w życiu Józefa Karpia. Oprócz nieustającego równoczesnego toczenia kilku procesów sądowych wziął on także udział w trwającej w latach 1626–1629 wojnie polsko-szwedzkiej. Najpewniej walczył w znaczącej części tych zmaganiach, nie wyłączając ostatniej dużej i zwycięskiej bitwy pod Trzcianą¹¹². Dowodem na to jest uzyskany przez Karpia 24 lipca 1629 r. w Malborku kró-

¹⁰⁹ Intromisji dokonał Wojciech Zajkowski, woźny generalny koronny w asyście Stanisława Kuleszy i Jakuba Grodzkiego, patrz: NGABM, f. 1708, inw. 1, nr 108, k. 175v–176; k. 177-v.

¹¹⁰ W ten sposób urzędowo zrekompensovano sobie absencję Woyny na pospolitym ruszeniu. Podstarości Kulesza złożył zeznanie o wykonaniu egzekucji przed Sewerynem Pisanką a obecni przy tym byli Mateusz Chojiński *vel* Chojiński, woźny generalny koronny, Wojciech Perkowski i Jan Wnorowski. Dokument oblatowano w Wielki Piątek 18 kwietnia 1631 r. w Brańsku, patrz: NGABM, f. 1708, inw. 1, nr 69, k. 294, 301.

¹¹¹ Tamże, k. 293v.

¹¹² Kawaleryjska bitwa pod Trzcianą rozegrała się 24 czerwca 1629 r. Historiografowie uznają ją za największe polskie zwycięstwo nad Szwedami od czasów bitwy pod Kircholmem i wskazują, iż jednym z głównych elementów sukcesu armii dowodzonej przez Stanisława Koniecpolskiego, hetmana polnego koronnego było indywidualne wyszkolenie wojskowe polskich jeźdźców. Siłami szwedzkimi dowodził wówczas sam król Gustaw Adolf.

lewski przywilej na marszałkostwo wołkowyskie¹¹³. Data, miejsce oraz ranga nominacji zaświadcza o jego chwalebnej roli w tych wydarzeniach. W tym miejscu warto przypomnieć, iż w działaniach wojennych bezsprzecznie wziął udział także najmłodszy syn Józefa, Jan. Trzy tygodnie później niż ojciec, tj. 14 sierpnia w Malborku i on został doceniony przez króla przywilejem. Otrzymał podstolstwo podlaskie¹¹⁴. A zatem w tzw. „wyprawie pruskiej” również i Karpiowie mieli swoje niemałe zasługi¹¹⁵. Z pewnością nie one jedynie zadecydowały o wysokim awansie Józefa. Z jednej strony nadanie tak ważnego urzędu powiatowego należy uznać za uwieńczenie osobistej kariery Karpiów, a z drugiej o łasce królewskiej i zaufaniu, jakim obdarzył go monarcha. Poza tym Karp niewątpliwie musiał cieszyć się poparciem pozostałych możnych decydentów mających wpływ w ówczesnym województwie nowogródzkim. Nie można też zapominać o „niezbędnej” akceptacji Karpiów wśród większości szlachty wołkowyskiej. Bez połączenia wszystkich tych czynników powyższa nominacja najpewniej nie doszłaby do skutku. Kolejnym potwierdzeniem wypracowanej przez Karpiów pozycji jest uzyskanie przez niego mandatu poselskiego na sejm nadzwyczajny odbywający się między 13 i 28 listopada 1629 r. w Warszawie¹¹⁶. Osiągnięty prestiż w zupełności trzeba uznać za ukoronowanie jego działalności społeczno-polityczno-wojskowej w Rzeczypospolitej. Niestety, osobistym sukcesom towarzyszyła utrata sił witalnych naszego bohatera. Nie może to jednak dziwić skoro w owym czasie był już pewnie sześćdziesięcioletkiem. Niespełna trzy lata później w liście datowanym 13 sierpnia 1632 r. w Wołkowysku uskarżał się do księcia Krzysztofa Radziwiłła, hetmana polnego litewskiego na ogarniającą go słabość fizyczną. Pytając adresata o wskazówki w sprawie

¹¹³ Urząd wakował po śmierci Eliasza Giedrojcia, patrz: RGADA, f. 389, inw. 1, nr 102, k. 235-v. Należy zaznaczyć, że wcześniej, tj. 29 marca 1583 r. marszałkiem wołkowyskim był powinowaty Karpiów, Aleksander Wahanowski (1567–1581) marszałek dworski, dziedzic dóbr Kruhle na Podlasiu.

¹¹⁴ AGAD, Brańskie grodzkie 28, k. 820; *Urzędnicy podlascy XIV–XVIII wieku, Spisy*, oprac. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, [w:] *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku, Spisy*, red. A. Gąsiorowski, t. VIII: *Podlasie*, Kórnik 1994, s. 144; S. Karp, *Jan Karp (1604–1644), podstoli podlaski, życie i działalność*, „Studia Podlaskie” 2013, t. 21, s. 32.

¹¹⁵ Jednak czy pozostali dwaj synowie Józefa wzięli udział w tych bojach tego nie wiemy.

¹¹⁶ H. Wisner, *Wojsko w społeczeństwie litewskim pierwszej połowy XVII wieku*, „Przegląd Historyczny” 1975, t. 66, nr 1, s. 55–56. Autor artykułu błędnie wymienia tam Stefana [Józefa] Karpiów, marszałka wołkowyskiego. W rzeczywistości w obradach udział wziął Józef. Natomiast Stefan Józef był jego synem, a i również późniejszym marszałkiem tegoż powiatu. Sejm nadzwyczajny został zwołany przez króla po zawarciu rozejmu w Starym Targu (Altmarku) 13 września 1629 r. patrz także: A. Filipczak-Kocur, *Sejm zwyczajny z roku 1629*, Warszawa 1979, s. 79, 94.

ich wspólnego wyjazdu na elekcję pisał *bo w tych latach moich często Pan Bóg niesposobność zdrowia dopuszcza na mnie*¹¹⁷. Niechybnie rzeczywiście był w kiepskiej kondycji, bo na elekcję raczej nie dojechał. W każdym bądź razie nie uczestniczył w niej formalnie¹¹⁸. Poza tym, prawdopodobnie właśnie z powodu złego stanu zdrowia 1 lipca 1631 r. Karp zastawił dominikanom sejneńskim swoją połowę dziesięciu jezior wchodzących w skład majątności brzostowickiej. Były to Klejwy, Sejny, Płaskie, Białe, Długie, Łopuchowo, Sumowo, Dymitrowo, Orzechówka i Białowierśnie. Wartość czteroletniego kontraktu opiewała na kwotę 1 500 złotych¹¹⁹. Wypada wspomnieć, że w tym czasie marszałek oprócz wspomnianego kilkuwioskowego kompleksu brzostowickiego posiadał także znaczącą część Repli, pow. wołkowyski, Kwasówkę, Żłobowszyznę¹²⁰ i połowę Narewki, pow. grodzieński¹²¹. Oczywiście, nie można zapominać o rodzinnej Brzozowej oraz Kamionce i Grabówce w ziemi bielskiej. Z tych dwóch pierwszych zgodnie z adnotacją dokonaną w rejestrze pogłównego ziemi bielskiej parafii goniądzkiej w 1635 r. opłacił podatek z 68 poddanych¹²². Ponadto, w kwocie 2 000 złotych trzymał od Stanisława i Zofii z Lewickich¹²³ Wilkanowskich, kasztelanów wyszogrodzkich,

¹¹⁷ AGAD, AR, dz. V, nr 6462, k. 1–2.

¹¹⁸ Natomiast elektorami Władysława IV byli jego synowie Jan, podstoli podlaski i Stefan [Józef], pokojowy królewicza Aleksandra. Obaj reprezentowali województwo podlaskie, patrz: J. Dunin-Borkowski, M. Dunin-Wąsowicz, *Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III*, Lwów 1910, 87. Sejm elekcyjny trwał od 27 września do 13 listopada 1632 r.

¹¹⁹ Wcześniej, tj. w 1608 r. książę Andrzej Fiedorowicz Massalski, a 4 października 1628 r. jego brat Grzegorz wyzbyli się swoich części tych jezior. Tak więc dominikanie biorąc w zastaw własność Karpi praktycznie skupili je w jednym ręku, patrz: W. Kłapkowski, *Konwent Dominikanów w Sejnach*, Wilno 1939, s. 95.

¹²⁰ Wraz z gruntami Sułowszczyzną, Kiedrowskimi, Turkowszczyzną, wsią Trzeciaki, Hawryłowce, N(M)isztuny i Ogrodniki. Te pierwsze możemy śmiało powiązać ze wspomnianym wcześniej Stanisławem Sułowskim lub jego krewniakami po mieczu. Posesorem całości był później wnuk Józefa Stanisław Stefanowicz Karp, marszałkowiec wołkowyski, patrz: NGABM, f. 1755, inw. 1, nr 37, k. 516v–517.

¹²¹ A. Boniecki, dz. cyt., t. IX, Warszawa 1906, s. 279. Jak pamiętamy w skład karpiowskiej wschodniej części zwanej Ciemną Puszcza Narewską wchodziły wsie: Grodzisk, Mikłaszewo i Siemianówka zaś drugą zachodnią połacią dysponowali kniaziowie Massalscy.

¹²² Archiwum Białystok, Brańska grodzka (1635–1641), k. 21. Ponownie wymieniony pod rokiem 1638 w parafii goniądzkiej jako płatnik pogłównego ze 110 poddanych Kamionki i Brzozowej, patrz: tamże, k. 38. Z pewnością dotyczy to jednak, któregoś z jego synów, bo przecież marszałek już wtedy nie żył.

¹²³ Chorążanka podlaska, zrodzona z Rainy, siostry Eustachego, biskupa wileńskiego i Hieronima, starosty żmudzkiego, Wołłowiczów. W pierwszym małżeństwie była za Jerzym Scypio del Campo. Dziedziczka Nowosadów, patrz: A. Boniecki, dz. cyt., t. XIV, Warszawa 1911, s. 185.

Nowosady, pow. wołkowyski¹²⁴. Pewne jest, że majątności te razem stanowiły całkiem spory zasób. Nietrudno też zauważyć, iż musiał on przynosić niebagatelne dochody. *Suma summarum* było to sześć majątności jednowioskowych (Brzozowa-Karpowicze¹²⁵, Grabówka(!), Kamionka, Kwasówka, zastawne Nowosady, większa połać Repli¹²⁶) i trzy kompleksy kilkuwioskowe (Brzostowica Mała¹²⁷ – co najmniej 3 wsie, Narewka¹²⁸ – 3 wsie, Żłobowszczyzna¹²⁹ – 4 wsie). A zatem pod koniec życia majątek Józefa Karpiaka, marszałka wołkowyskiego, można oszacować na co najmniej 16 wsi. Niestety, nie znamy ich całego arealu ani też liczby tamtejszych poddanych. Z pewnością jednak taka własność sytuowała go całkiem wysoko w rejonie zamieszkania. Przy czym, przez jakiś czas dysponował także dobrami Brzozowo Wólka¹³⁰.

¹²⁴ Majętność ta leżała między Replą a gościńcem wiodącym z Mścibowa do Grodna, patrz: *Sapiehowie. Materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe*, t. II, Petersburg 1891, s. 103.

¹²⁵ Co najmniej do 3 maja 1807 r. w posiadaniu Eustachego Karpiaka, późniejszego marszałka guberni wileńskiej, patrz: A. Meysztowicz, *Karpiowie herbu własnego*, Wilno 1906, s. 74.

¹²⁶ Ta część majątku zwana była potocznie Replą Wielką Karpiowską. Tak zresztą jak i Żłobowszczyznę, odziedziczyły ją wnuki marszałka Józefa, a dzieci marszałka Stefana Józefa, Karpiów. Po śmierci Stanisława Władysława, marszałkownika wołkowyskiego, która nastąpiła przed 1 marca 1669 r., prawa do niej przejęła siostra Anna Izabella Karpiówna, żona Michała Eustachego Wołowicza, podstolego oszmiańskiego. Najprawdopodobniej zmarła ona już pod koniec 1669 r.

¹²⁷ Brzostowicę Małą *alias* Drewnianą Karpiowie utracili na skutek fatalnej gospodarki i ciąglego zadłużania. Pogarszającą się sytuację usiłował ratować jeszcze Stanisław Antoni Karp, podkomorzyc ziem bielskiej, ale zadłużenie majątku było już wówczas bardzo duże i wynosiło 288 000 zł. W konsekwencji 8 czerwca 1713 r. w Wilnie odstąpił on Brzostowicę z folwarkami Dorguże, Zankowszczyzna i Hirkowszczyzna Pawłowi i Joannie z Gruzewskich Stryjeńskim, wojskim grodzieńskim ówczesnym wierzycielom synów Teodora Leona Karpiaka, rotmistrza JKM i podstolego podlaskiego. Stryjeńscy dopłacając tego dnia już tylko „drobne” 6 000 zł stali się nowymi właścicielami Brzostowicy Małej. Z tym, że trzeba zaznaczyć, iż Stryjeński miał ponoć sfałszować jeden z kwitów dłużnych, dopisując w pustym miejscu przy kwocie dodatkowe zero. Trzej młodzi bracia Józef Szczęsny, Krzysztof i Michał Karpiowie, podstolicowie podlascy, pierwotni spadkobiercy Brzostowicy Małej wytoczyli o to proces. Po kilku latach niestety zakończył się on ich przegraną i w konsekwencji swe prawa do majątku scedowali stryjowi Antoniemu Stanisławowi, podkomorzycowi bielskiemu. Natomiast ostatnie związki Karpiów z Brzostowicą Murowaną, tak zresztą jak w przypadku Narewki, możemy datować w przedziale 6–10 kwietnia 1737 r. A zatem gospodarowali tam bez mała 126 lat.

¹²⁸ Dnia 10 stycznia 1696 r. w Kościeniewiczach prawnuczka marszałka Józefa Konstancja Karpiówna, podkomorzycówna ziem bielskiej zapisała tę majątność mężowi Aleksandrowi Rusieckiemu, kasztelanicy mińskiego. Trzeba zaznaczyć, że po jej śmierci i odbytych procesach z kasztelanicy rodzina Karpiów ponownie przejęła dobra narewskie. Można uznać, iż władztwo Karpiów nad Narewką ostatecznie kończy się wraz ze śmiercią Jana Karpiaka, wojskiego grodzieńskiego. Miała ona miejsce między 6 a 10 kwietnia 1737 r.

¹²⁹ Historia posiadania tej majątności potoczyła się identycznie jak w przypadku Repli.

¹³⁰ NGABM, f. 1708, inw. 1, nr 134, k. 9v.

Oprócz tego godzi się pamiętać, iż z posiadanych majątności ojcowską była jedynie Brzozowa, Kwasówka i prawdopodobnie spory kawał Repli. Reszty posiadłości dorobił się sam. Dobitnie to świadczy o wyjątkowej aktywności i zaradności naszego bohatera.

Marszałek z pierwszego małżeństwa z Kurzenieką pozostawił czworo dzieci. Trzech synów: Stanisława¹³¹, Stefana Józefa¹³², późniejszego marszałka wołkowyskiego i Jana (1604–1644), podstolego podlaskiego¹³³ oraz córkę Krystynę¹³⁴ zamężną za Mikołajem Makowieckim h. Pomian¹³⁵, dziedzicem Wysokiego¹³⁶ na Podlasiu. Jego drugie małżeństwo z Górnicką *primo voto* Grajewską okazało się bezdzietne. Trudno dziś dociec z jakich powodów wspólnie z pierwszą małżonką wydziedziczył pierworodnego Stanisława. W ten sposób zgromadzone nieruchomości ziemskie w całości przypadły dwóm pozostałym, tj. Stefanowi Józefowi i Janowi. Córkę Krystynę splecono gotówką jeszcze przed 15 lipca 1619 r. Z obowiązku należy wspomnieć, iż pod koniec życia Karp uwikłany był w proces jednego ze swych poddanych brzostowickich, Dawida Hryckiewicza¹³⁷.

Ostatnia wzmianka o pozostającym przy życiu marszałku pochodzi z 15 lipca 1637 r. Tego dnia osobiście podał do akt ksiąg grodzkich woł-

¹³¹ Protoplasta wygasłej w 1755 r. gałęzi na Lesiszczach, pow. lidzki i grodzieński.

¹³² Założyciel wygasłej tuż przed 1 marca 1669 r. gałęzi na Repli i Żłobowszczyźnie.

¹³³ Krzewiciel gałęzi na Brzozowej i Brzostowicy Małej (Drewnianej). Jego potomkowie dzierżyli majątności na Podlasiu oraz powiatach grodzieńskim, wołkowyskim i słonimskim. Po znakomitym XVII w. sukcesywnie tracili swoje dobra w XVIII w. Do całkowitego wyzucia ich z majątków doszło w okresie wojen napoleońskich.

¹³⁴ Z tego związku miała dwóch synów Mikołaja i Aleksandra, późniejszego dziedzica w Wysokim, Makowieckich. W drugim bezdzietnym małżeństwie była za Bazylim Godebskim, starostą bielskim. Pozostawała przy życiu jeszcze w 1642 r.

¹³⁵ Pochodził z rodziny wywodzącej się z Kujaw, która następnie mocno związała się z domem radziwiłłowskim. Zapewne to właśnie jego dziad Hieronim ok. 1551 r. wstąpił na służbę do Mikołaja Radziwiłła Czarnego. Prowadził u niego wiele spraw dyplomatycznych. Między innymi w 1552 r. wyjechał na dwór Fryderyka palatyna reńskiego w sprawie ewentualnego małżeństwa Zygmunta Augusta z siostrą ks. Albrechta bawarskiego. Natomiast w marcu 1555 r. posłował do Szwecji z propozycją zawarcia sojuszu przeciw Moskwie. Sekretarz królewski, podsędek ziemski nowogrodzki oraz rewizor starostwa goniądzkiego i knyszyńskiego z roku 1574. Od 1571 r. namiestnik nieświecki, patrz: I. Kaniewska, *Makowiecki Hieronim h. Pomian (zm. ok. 1582)*, PSB, t. 19, Wrocław–Warszawa–Kraków 1974, s. 223–224.

¹³⁶ W 1582 r. Hieronim Makowiecki, marszałek hospodarski pozyskał tę majątność od Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła. Wówczas w jej skład wchodziły wsie Osipy i Pożegi.

¹³⁷ Tenże procesował się z Marcinem Wąsowskim z Saków o kradzież konia maści siwej. Wąsowski „podebrał” go w nocy 22 września 1636 r. w Horodyszczach, gdzie akurat pokrzywdzony przebywał. Protest w grodzie brańskim złożono 26 i 29 września 1636 r. patrz: AGAD, Brańskie grodzkie 26, k. 226v; nr 27, k. 293v.

kowyskich przywilej Zygmunta I z 26 października 1539 r. potwierdzający dziadowi *Karpiowi Jesifowiczowi pewne prawa*¹³⁸.

Józef Karp, marszałek wołkowyski, zmarł przed 16 września 1637 r.¹³⁹ A zatem w chwili śmierci liczył około 70 lat. Dane mu było dożyć sędziwego wieku. Swój wysoki powiatowy urząd pełnił przez 8 lat. Dziwi trochę fakt, iż był to jedyny tytuł w jego życiu. Wynikałoby z tego, że od początku mierzył on dość wysoko. Niestety, nie udało się autorowi dotrzeć do testamentu marszałka, ale wiemy, że zapisał w nim 3 500 złotych synowi Janowi. Kwotę tę obwarował na Kamionce¹⁴⁰. Według ks. Wojciecha Wijuk Kojałowicza marszałek Karp został pochowany w ufundowanym przez siebie kościele w Repli, pow. wołkowyski¹⁴¹. Stoi to jednak w jawnej sprzeczności z informacją zawartą w ostatniej woli syna Jana. Jednoznacznie tam stwierdzono, iż pochówku Józefa dokonano w rodzinnym grobowcu w świątyni w Brzozowej¹⁴². Przy czym, zamieszanu co do miejsca złożenia ciała marszałka towarzyszy intrygująca informacja Wijuk Kojałowicza o umieszczeniu w kościele w Repli obok herbu Karp innego – niezidentyfikowanego do tej pory – herbu mającego w błękitnej tarczy godło w kształcie dość specyficznej kotwicy¹⁴³. Przyczyny wspólnego przedstawienia obu herbów nie są dla nas jasne. W dostępnych źródłach próżno szukać rodziny pieczętującej się taką formą kotwicy. Również autor znający całkiem dobrze historię rodziny Karpiów h. własnego nie znajduje obecnie żadnego wytłumaczenia na występowanie obok siebie tych herbów. Poza tym, trzeba sprostować wiadomość podaną przez Adama Bonieckiego jakoby marszałek Karp miał jeszcze trze-

¹³⁸ LVIA, SA 14805, k. 1579v.

¹³⁹ RGADA, f. 389, inw. 1, nr 113, k. 88-v. W tym dniu marszałkiem wołkowyskim został Samuel Puksza Klausgiewłowicz, dworzanin JKM.

¹⁴⁰ Ponieważ majątek ten znalazł się w rękach Stefana Józefa on właśnie regulował później tę płatność bratu, patrz: NGABM, f. 1708, inw. 1, nr 134, k. 9v.

¹⁴¹ W. Wijuk Kojałowicz, dz. cyt., s. 67.

¹⁴² Syn Jan Karp, podstoli podlaski w swym testamencie odnotował [w Brzozowej] *dziadowie, pradziadowie moie chowali się, [a] pierwey tam była cerkiew*, patrz: Metryka Litewska 130, k. 269; S. Karp, *Jan Karp (1604–1644), podstoli podlaski, życie i działalność*, „Studia Podlaskie”, t. 21, Białystok 2013, s. 44. Leżą tam też jego dwaj bracia i siostra. Z tym, że miejsce pochówku tej ostatniej nieco zaskakuje, bo przecież będąc żoną Makowieckiego zgodnie ze zwyczajem powinna spocząć u boku męża.

¹⁴³ Autor pisał *między herbami Karpia, marszałka wołkowyskiego w Repli w kościele widziałem taką kotwicę*, patrz: W. Wijuk Kojałowicz, dz. cyt., s. 109. Z kolei w innym miejscu stwierdził: *widziałem w Reptach (!) na pomniku Józefa Karpia, marszałka wołkowyskiego*, patrz: W. Wijuk Kojałowicz, *Herbarz Szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego zwany Nomenclator*, Kraków 1905, s. 283.

cią żoną Scypionównę, cześnikównę grodzieńską¹⁴⁴. Jest to ewidentna pomyłka, ponieważ z pewnością Anna Scypio del Campo¹⁴⁵, podkomorzanka grodzieńska (!), była żoną najstarszego syna marszałka, Stanisława¹⁴⁶. Z obowiązku należy też wyjaśnić zupełnie niepotrzebne i frywolne poplątanie informacji o Józefie Karpiu dokonane w dwóch książkach Pana Jana Mamaja. Tenże Autor nie dość, że połączył tam osobę Józefa, marszałka wołkowyskiego z jego wnukiem i imiennikiem Józefem Eliaszem, podkomorzym ziemi bielskiej, to w dodatku nowo stworzonej postaci przypisał za żonę niezidentyfikowaną – a pewnie w ogóle nieistniejącą – córkę Tomasza Rytla, pisarza ziemi bielskiej¹⁴⁷. Jak widzieliśmy wcześniej obaj byli szwagrami, tj. mężami sióstr Kurzenieckich.

Godzi się również podkreślić, iż pozostając na ojcowskiej Brzozowej Józef zapoczątkował u Karpiów młodszą linię tzw. podlasko-białoruską¹⁴⁸. Oprócz tego warto sobie uzmysłwić, iż w gruncie rzeczy należał on do trzeciej generacji rodziny – spośród pierwszych pięciu – które dzięki wyjątkowej pracowitości, zaradności i aktywności pięło się szybko w górę i to nie tylko po drabinie urzędniczej, ale także majątkowo-towarzystwej. Syn Stefan Józef również został marszałkiem wołkowyskim¹⁴⁹. Zdecydo-

¹⁴⁴ Piotr del Campo o przydomku Scypio, gubernator księstwa Bari we Włoszech przybył na ziemię Rzeczypospolitej w 1518 r. wraz z orszakiem królowej Bony. Początkowo rodzina del Campo osiadła na Grodzieńszczyźnie i stamtąd dopiero przeniosła się także do innych rejonów, w tym na Ukrainę.

¹⁴⁵ Córka Jerzego i siostra Gabryjela, Mateusza (dziedzica Repli i Olekszyca) oraz Mikołaja, Scypionów, patrz: K. Niesiecki, dz. cyt., t. VIII, Lipsk 1841, s. 301.

¹⁴⁶ Po jego śmierci wyszła za mąż za Krzysztofa Kopcia h. Kroje dziedzica Dziembrowa pow. lidzki. Z tego związku miała syna Kazimierza Jana Kopcia (zm. 16 stycznia 1678 r.) żonatego z Katarzyną Tyzenhauz. Kilkakrotnie na procesach sądowych toczonych z Władysławem Stanisławowiczem Karpiem Kopeć nazywany był jego bratem. W istocie był bratem przyrodnim. Władysław Karp żonaty z Joanną Olędzką, sędzianką ziemską wołkowyską należał do tzw. gałęzi na Lesiszczach, pow. lidzki.

¹⁴⁷ J. Mamaj, *Topcezewo: historia kościoła, parafii, i miasteczka*, Warszawa 2013, s. 272–273, 338; Tenże: *Testamenty z XVII i XVIII w. szlachty i duchowieństwa z Podlasia*, Warszawa 2014, s. 108, 145.

¹⁴⁸ Jego bracia przenieśli się dużo bardziej na północ. Mikołaj, podkomorzy wołkowyski, osiadł na Żmudzi w posagowym Rykijowie i zapoczątkował szeroko rozrodzoną później tzw. linię rykijowską. Z kolei Dymitr, podwojewodzi wileński, mając rodzinną Ołonę pod Trokami i starostwo ejszyskie planował także docelowo objąć starostwo rujeńskie w okręgu wolmarskim tuż przy dzisiejszej granicy łotewsko-estońskiej, patrz: S. Karp, *Dymitr Karp (ok. 1560–1621), podwojewodzi wileński. Nota biograficzna*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2013, nr 4 (282), s. 757–771.

¹⁴⁹ Urząd sprawował co najmniej przez 10 lat, tj. od 1647 r. do śmierci, która nastąpiła przed 7 września 1657 r.

wanie można to uznać za apogeum ich ponadsześćdziesięcioletnich wpływów w ziemi wołkowyskiej¹⁵⁰. Z kolei jego wnuk Józef Eliaszkiewicz¹⁵¹, podkomorzy ziemi bielskiej, małżeństwem z Halszką (Elżbietą) Cecylią Sapieżanką, kasztelaną wileńską, córką Mikołaja pana na Kodniu oraz w drugim związku z Anną ze Skrzynna Dunin Karwicką *primo voto* Krzysztofową Potocką, podczaszyną WKsL, starością nowosielską ugruntowywał awans społeczno-towarzyski rodziny. W owym czasie dużą rolę w odnoszonych sukcesach odegrała edukacja i wykształcenie młodych pokoleń Karpów. Hołdował temu zwłaszcza Józef, marszałek wołkowyski. Jego to bowiem dwaj starsi synowie Stanisław i Stefan Józef w latach 1629–1630 studiowali na modnej wówczas i reprezentującej wysoki poziom nauczania Akademii Zamojskiej. Regularnie też młodzi Karpowie oddawani byli na dwór królewski celem zdobywania ogłady i doświadczenia¹⁵². Często odbywali też podróże zagraniczne. I najważniejsze wyróżniali się dużą dbałością o stan majątkowy. Wszystkie te elementy w konsekwencji silnie przyczyniły się do wzrostu znaczenia ówczesnych przedstawicieli tej rodziny. Widać z powyższego, że Józef Karp, marszałek wołkowyski, był światłym obywatelem doskonale rozumiejącym jak należy ukierunkowywać rozwój potomnych.

¹⁵⁰ Na przestrzeni tych lat Karpowie mieli tam podkomorzego (od 15 lipca 1599 r. do 1621 r.) i dwóch marszałków (od 24 lipca 1629 r. co najmniej do 15 lipca 1637 r. oraz co najmniej od 1647 r. do niedługo przed 7 września 1657 r.). Poza tym trzeba jeszcze pamiętać o późniejszym sprawowaniu przez Karpów innych drobniejszych urzędów wołkowyskich, jak wojski (7 w hierarchii), podczaszy czy krajczy.

¹⁵¹ Urodzony w 1630 r. zmarł pomiędzy 22 maja i 11 sierpnia 1687 r. patrz: NGABM, f. 1711, inw. 1, nr 6, k. 689–895v. Wychowany na dworze królewskim, elektor Jana II Kazimierza i Michała Korybuta. Kilkukrotny poseł na sejmy, pułkownik JKM i obrońca ojczyzny w czasie Potopu szwedzkiego. Szerzej na temat tej postaci patrz: S. Karp, *Karpowie herbu własnego. Dzieje linii podlasko-białoruskiej* (maszynopis w posiadaniu autora).

¹⁵² Syn Stefan Józef, dworzanin królewski wraz z Mikołajem Franciszkiem Wredą, starostą nowskim w nocy z 30 na 31 stycznia 1633 r. w Łobzowie pełnił straż przy trumnach Zygmunta III i Konstancji, patrz: *Wesela, Chrzcziny i Pogrzeby w XVI–XVIII wieku, Kultura życia i śmierci*, red. H. Suchojad, Warszawa 2001, s. 260. Następnie już jako pokojowy królewicza Aleksandra podpisał z województwem podlaskim elekcję Władysława IV, patrz: J. Dunin-Borkowski, M. Dunin-Wąsowicz, *Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III*, Lwów 1910, s. 87.

Józef Karp (app. 1567–1637), Wolkowysk Marshall – a biographical profile

Abstract

The article is a biography of Józef Karp, a significant figure among residents of Podlasie as well as Grodno and Wolkowysk Counties, where he owned land and worked as a businessman and politician even though he actually made a career as a civil servant in the second half of his life only in the Wolkowysk County. He was born in app. 1567 in the Orthodox family as a son of Ivan Karp and Katarzyna Fiodorówna Wahanowska Karp, Nowodworce Starosts (District Heads). He inherited from his parents Brzozowa in Podlasie and Kwasówka in the Grodno County. He was married twice: first to Elżbieta Kurzeniecka and next to Katarzyna Górnicka, Tykocin Starost and a widow first married to Piotr Grajewski, *podsedek* (sub-judge) in a local court of Bransk. Before 1590 Józef Karp converted into Catholicism. He took part in the Polish-Swedish War of 1626–1629. On 24 July, 1629 in Malbork he was granted Wolkowysk Marshal status. He was MP for a special sejm on 13–28 November, 1629 in Warsaw. He died between 15 July and 16 September 1637 and was buried in a church in Brzozowa. He started younger kinship in the Karp family, so called Podlasie-Belarusian kinship.

The article is based on archive resources stored in Polish, Lithuanian, Russian and Belorussian archives.

Key words: Józef Karp, 17th century, Podlasie, Grodno County, Wolkowysk County, Wolkowysk Starost

Иосиф Карп (ок. 1567–1637), маршал волковысский – биографический очерк

Абстракт

Статья является биографией Иосифа Карпа – значимой особы среди жителей Подлясья, а также Гродненского и Волковысского районов, где находились его земельные владения, где он занимался частными делами и политикой, хотя свою служебную карьеру построил во второй половине жизни только в Волковысском районе. Родился он около 1567 года в православной семье. От своих родителей – Ивана Карпа и Екатерины Федоровны Вахановской-Карп, старост Новодворских, он унаследовал Подляские местности – Бжозову и Квасувку, находящиеся в Гродненском районе. Был дважды женат: сначала на Эльжбете Куженецкой, а позже на Катажине Гурницкой – дочери старосты Тыкоцина, овдовевшей после смерти мужа Петра Граевского, бывшего судебного служащего в городе Браньске. До 1590 г. Иосиф Карп перешел на католическую веру. Принимая участие в польско-шведской войне 1626–1629 годах, 24 июля 1629 г. в Мальборке

был удостоен звания маршала Волковысского и отправлен в качестве посла на парламентское заседание, состоявшееся 13–28 ноября 1629 г. в Варшаве. Точная дата смерти Иосифа Карпа неизвестна. Скончался он в период от 15 июля до 16 сентября 1637 г. Похоронен в костеле в Бжозовой. С него началась младшая, так называемая подляско-белорусская линия семьи Карпов. Статья основана на польских, литовских, русских и белорусских архивных материалах.

Ключевые слова: Иосиф Карп, XVII в., Подлясье, Гродненский район, Волковысский район, маршал волковысский

Bibliografia

I. Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Białymstoku, Brańska grodzka (1635–1641), k. 21, 38.

Archiwum Diecezjalne w Siedlcach, D. 152, k. 168v (D 19, k. 38v–40).

Archiwum Główne Akt Dawnych:

- Archiwum Radziwiłłów II, nr 201, k. 1–7 oraz wklejka: rząd 4 poz. 6, rząd 5 poz. 3, 4 i 6; ks. 12, s. 715, 717; dz. V, nr 6462, k. 1–2.
- Brańskie grodzkie 6, k. 331; 13, k. 285-v, k. 988-v; 23, k. 389, 978v; 26, k. 226v, k. 771; 27, k. 293v; 28, k. 820.
- Kapicjana, pudło nr 62, dokument nr 151, s. 563–566; nr 152, s. 567–569; nr 153, s. 570–572; nr 154, s. 573–574; ks. 15, s. 587–595.
- Różańskie grodzkie relacje oblaty 1, k. 409.
- Suraskie ziemskie 5, k. 624–625; 8, k. 169.

Archiwum Narodowe w Krakowie:

- Archiwum Sanguszków, teka XXVIII/98, s. 479–482; teka XXVIII/101, s. 493–496; teka XXXIII, plik 105, nr 136
- Zbiory Zygmunta Glogera 5, s. 326; 12, s. 267; 27, s. 60–61; 55, s. 1091, 1101; 58, s. 25–30, 109–110.

Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rkps. 1777, s. 799–800.

Lietuvos valstybes istorijos archyvas w Wilnie, SA 176, k. 262–266v; SA 14805, k. 1579v.

Metryka Litewska 130, k. 269.

Nacyjanalny gistoryczny archiu Biełarusi w Mińsku, f. 1708, inw. 1, nr 10, k. 135-v, k. 659; f. 1708, inw. 1, nr 69, k. 293v–294, 301; f. 1708, inw. 1, nr 108, k. 175v–176; k. 177-v; f. 1708, inw. 1, nr 113, k. 155v; f. 1708, inw. 1, nr 120, k. 465–466v; f. 1708, inw. 1, nr 121, k. 27v–28v, 31v–32; f. 1708, inw. 1, nr 134, k. 9v; f. 1711, inw. 1, nr 6, k. 689–895v; f. 1755, inw. 1, nr 11, k. 781–782v; f. 1755, inw. 1, nr 13, k. 417; f. 1755, inw. 1, nr 22, k. 434–436v, k. 437–441; f. 1755, inw. 1, nr 37, k. 516v–517.

Rossijskij gosudarstwiennyj archiw driewnich aktow, f. 389, inw. 1, nr 102, k. 235-v; f. 389, inw. 1, nr 113, k. 88-v; f. 389, nr 290, cz. 10, k. 444–445v, 446–447v.

II. Źródła drukowane

- Akta zjazdów Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. I: *Okresy bezkrólewi*, oprac. H. Lulewicz, Warszawa 2006, s. 287–290.
- Akty izdavaemye Kommissieŭ wysočajše učreźdennoŭ dlâ razbora drevnih aktov v Vil'ně. Akty Grodnenskago zemskago suda*, t. I, Wilna 1865, cz. 1, s. 17.
- Kurzeniecki J., Kurzeniecki M., *Żałoba na pogrzebie Stephana Bielawskiego Starosty Bolnickiego w Wilnie, wiersze przypis. szwagrowi swemu 1596 r.*

III. Opracowania

- Boniecki A., *Herbarz polski*, t. III, Warszawa 1900, s. 300; t. VI, Warszawa 1903, s. 147, 255; t. VII, Warszawa 1904, s. 37; t. IX, Warszawa 1906, s. 279; t. XIII, Warszawa 1909, s. 267; t. XIV, Warszawa 1911, s. 185.
- Borkowski-Dunin J., Wąsowicz-Dunin M., *Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III*, Lwów 1910, s. 87.
- Chrapowicki J. A., *Diariusz*, cz. 1, *Lata 1656–1664*, oprac. T. Wasilewski, Warszawa 1978, s. 287.
- Dobrowolska W., *Czarnkowski z Czarnkowa Adam Sędziwój, h. Nałęcz (1555–1627)*, PSB, t. 4, Kraków 1938, s. 214–215.
- Dworzaczek W., *Leszczyński Andrzej, h. Wieniawa (ok. 1559–1606)*, PSB, t. 18, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 103.
- Filipczak-Kocur A., *Sejm zwyczajny z roku 1629*, Warszawa 1979, s. 79, 94.
- Górski K., *Górnicki Łukasz (1585–1651)*, PSB, t. 8, z. 3, Wrocław–Kraków–Warszawa 1960, s. 428–429.
- Janowski J., *Chodkiewicz Grzegorz (Hrehory) h. Gryf z mieczem (+ 1572)*, PSB, t. 3, Kraków 1937, s. 358–359.
- Kaniewska I., *Makowiecki Hieronim h. Pomian (zm. ok. 1582)*, PSB, t. 19, Wrocław–Warszawa–Kraków 1974, s. 223–224.
- Karp S., *Dymitr Karp (ok. 1560–1621), podwojewodzi wileński. Nota biograficzna*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2013, nr 4 (282), s. 757–771.
- Karp S., *Herb Karp – jego geneza, legenda i odmiany*, [w:] *Studia genealogiczne*, red. A. Sikorski i T. Sławiński, Warszawa 2016, s. 249–284.
- Karp S., *Iwan Karp (ok. 1535–1591), starosta nowodworski i jego rodzina. Z dziejów szlachty pogranicza polsko-litewskiego w XVI w.*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2015, nr 3 (289), s. 479–503.
- Karp S., *Jan Karp (1604–1644), podstoli podlaski, życie i działalność*, „Studia Podlaskie” 2013, t. 21, s. 32, 42–44.
- Karp S., *Karpiowie z Rykijowa na Żmudzi do końca XVIII wieku. Dzieje linii litewskiej i kurlandzkiej*, Warszawa 2013 (w druku).
- Karp S., *Karpiowie herbu własnego. Dzieje linii podlasko-białoruskiej* (maszynopis w posiadaniu autora).

- Karp S., *Los szesnastowiecznego egzulanta briańskiego na przykładzie Karpija Jesypowicza* (ur. ok. 1480 – zm. przed 10 X 1547), „*Studia Podlaskie*” 2015, t. 23, s. 7–30.
- Kłapkowski W., *Konwent Dominikanów w Sejnach*, Wilno 1939, s. 95.
- Kojałowicz Wijuk W., *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego tak zwany Compendium*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1897, s. 67, 109, 313.
- Kojałowicz Wijuk W., *Herbarz Szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego zwany Nomenclator*, Kraków 1905, s. 283.
- Lulewicz H., *Sapieha Lew h. Lis* (zm. 1610), PSB, t. 35, z. 1, Wrocław 1994, s. 83–84.
- Lulewicz H., *Sapieha Mikołaj h. Lis* (zm. 1611), PSB, t. 35, z. 1, Wrocław 1994, s. 120–122.
- Mamaj J., *Topczewo: historia kościoła, parafii, i miasteczka*, Warszawa 2013, s. 272–273, 338.
- Mamaj J., *Testamenty z XVII i XVIII w. szlachty i duchowieństwa z Podlasia*, Warszawa 2014, s. 108, 145.
- Maroszek J., *Czy istniał „Monastyr Przemienienia Pańskiego w Puszczy Narewskiej”?*, „*Białostoczczyzna*” 1991, nr 2 (22), s. 33–34.
- Maroszek J., *Karpowicze – dzieje dworu*, „*Białostoczczyzna*” 1995, nr 1, s. 30.
- Meysztowicz A., *Karpiowie herbu własnego*, Wilno 1906, s. 74.
- Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. VIII, Lipsk 1841, s. 301; t. IX, Lipsk 1842, s. 53–54, 433, 435, 437.
- Ostrowski S., *Karpowicze – dzieje parafii*, „*Białostoczczyzna*” 1995, nr 1, s. 25.
- Pamięć fundatora: świątynie – mauzolea w krajobrazie kulturowym Podlasia*, oprac. J. Maroszek, Białystok 1998, s. 45, 51.
- Pociecha W., *Chwalczewski Piotr, h. Trąby* (+1566), PSB, t. 4, Kraków 1938, s. 2–3.
- Pollak R., *Górnicki Łukasz* (1527–1603), PSB, t. 8, z. 3, Wrocław–Kraków–Warszawa 1960, s. 427–428.
- Rachuba A., *Sapieha Jan Piotr h. Lis* (1569–1611), PSB, t. 34, z. 4, Wrocław–Warszawa–Kraków 1993, s. 621–624.
- Radziwiłł A. S., *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. II, (1637–1646), oprac. A. Przyboś, R. Żelewski, Warszawa 1980, s. 390.
- Sapiehowie. Materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe*, t. II, Petersburg 1891, s. 103.
- Sipayłło M., *Leszczyński Rafał h. Wieniawa* (1579–1636), PSB, t. 17, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 135–139.
- Sosna G., Troc-Sosna A., *Zapomniane dziedzictwo. Nieistniejące już cerkwie w dorzeczu Biebrzy i Narwi*, Białystok 2002, s. 68.
- Uruski S., Kosiński A. A., Włodarski A., *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. II, Warszawa 1905, s. 2, 43; t. IV, Warszawa 1907, s. 215, 358; t. X, Warszawa 1913, s. 141, t. XII, Warszawa 1915, s. 343.
- Urzędnicy podlascy XIV–XVIII wieku, Spisy*, oprac. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, [w:] *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku, Spisy*, red. A. Gąsiorowski, t. VIII: *Podlasie*, Kórnik 1994, s. 44, 50, 92, 144.

Wesela, Chrzczyny i Pogrzeby w XVI–XVIII wieku, Kultura życia i śmierci, red. H. Suchojad, Warszawa 2001, s. 260.

Wisner H., *Wojsko w społeczeństwie litewskim pierwszej połowy XVII wieku*, „Przegląd Historyczny” 1975, t. 66, nr 1, s. 55–56.

Wiśniewski J., *Kurzeniecki Iwan Michałowicz h. własnego (odm. Bogoria)*, PSB, t. 16, Wrocław 1971, s. 295–296.

Wiśniewski J., *Pac Paweł h. Gozdawa (zm. 1595)*, PSB, t. 24, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 741–743.

Wolff J., *Kniaziewie litewsko-ruscy od końca XIV wieku*, Warszawa 1895, s. 241, 403, 564–565, 601–602.

Sławomir Karp – ekonomista, heraldyk, niezwiązany z żadnym ośrodkiem naukowym.

e-mail: skarp63@hotmail.com